Religiile de mistere

Tema mistică a „mîntuirii" genului uman prin acțiunea supranaturală salvatoare a unui agent „mîntuitor" are, aşadar, o istorie proprie, mult anterioară religiei creştine. Modul specific în care creştinismul va prelua şi va amplifica această tematică, devenită treptat prioritară, nu poate fi înțeles şi explicat fără o analiză adecvată şi a principalelor religii de mistere.

Alături de cultele religioase publice, cvasioficiale, tradiționale, primul mileniu î.e.n. înregistrează şi culte de un gen diferit, cu caracter secret, inițiatic. Ele apar ca revelate unui grup restrîns de inițiați, cu profeții şi cărțile lor sfinte. Noile divinități — înrudite îndeaproape cu zeii vegetației care mor şi înviază — se angajează prin suferințele lor (aspect antropomorfic care devine dominant) în răscumpărarea păcatelor săvîrşite de adepții lor (sau moştenite de la strămoşii lor — aici începe istoria acelui absurd păcat „originar" care ar macula de la origini puritatea neamului omenesc), promit o înviere mistică sau chiar reală si o unire desăvîrşită şi absolută cu divinitatea, amenință pe cei profani (pe cei neinițiați) cu pedepse veşnice terifiante, impun anumite norme de viață, considerînd în general existența individului ca o încercare dureroasă pe care sufletul trebuie s-o parcurgă sau o luptă necurmată cu elementele răului şi ale păcatului şi putînd să ofere credincioşilor mijloacele necesare pentru dobîndirea „mîntuirii". Aceste culte, care se

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

încheagă treptat în ceea ce numim astăzi „religiile de mistere", s-au dezvoltat în primul rînd la popoarele orientale, la frigieni, la traci şi apoi la greci. Cele care s-au bucurat de o cinstire deosebită şi, ca atare, de o mare răspîndire sînt : ostrianismul şi isismul, mithraismul, metroacismul, cultul lui Sabazios, cultele dionisiace (cultul lui Dionysos şi orfismul) şi cel al Demetrei. Toate trec, inițial, prin stadiul de culte ale unor divinități ale vegetației, care mor şi înviază sau dispar şi reapar. Osiris, zeul mîntuitor din osirianism (cultul egiptean de mistere), este inițial, aşa cum am văzut din expunerea mitului său, un zeu prin excelență al vegetației şi al agriculturii. Treptat însă el devine o divinitate preocupată exclusiv de soarta credincioşilor săi, ca zeu-judecător al celor morți şi garanție a unei vieți eterne tericite, dincolo de mormînt. Osiris este numit domn al lumii sub-pămîntene, domn al veşniciei şi stăpînul morților, în marea sală de judecată din lumea subpămînteană, asistat de 42 de asesori, cîte unul din principalele nume ale Egiptului, Orisis audia mărturisirile fiecărui nou venit. Şi, după ce inima le era cîntărită în balanța justiției, ei primeau recompensa binemeritată pentru virtuțile sau pentru păcatele lor. Cei fără de prihană urmau să viețuiască pe mai departe în locuri anume destinate lor, unde grîul creşte înalt, unde recoltele sînt întotdeauna abundente şi copacii întotdeauna verzi, iar soții şi soțiile mereu tineri şi frumoşi.

Învierea lui Osiris şi practicile care au însoțit-o conform mitului său erau considerate ca un model tipic, aplicabil fiecăruia dintre

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

credincioşii săi. De aceea fiecare înmormîntare era o reprezentare a misterului divin îndeplinit altădată pentru Osiris, atunci cînd soția şi fiul său, surorile şi prietenii săi, reuniți în jurul resturilor sale mutilate, au reuşit prin incantațiile şi prin sîrguința lor sa facă prima mumie, reînsuflețită apoi şi asigurată cu toate mijloacele necesare pentru a-şi relua viața în noile împrejurări de dincolo de mormînt.

Miile de morminte cu inscripții şi picturi descoperite în valea Nilului dovedesc că misterul învierii se îndeplinea pentru fiecare egiptean ajuns în pragul morții. La început învierea era considerată ca săvîrşindu-se atît asupra sufletului, cît şi a trupului. În Cartea morților se putea citi : „Ei au inima lor, ei au gura lor, ei au picioarele lor, ei au brațele lor, ei au toate membrele lor".

Alte texte, ulterioare, menționează că morții revin la viață cu un corp spiritual, denumit şah.

Oraşele Busiris şi Abidos au devenit însăşi întruchiparea osirianismului. Treptat, la sfîrşitul vechiului imperiu, Abidos-ul reprezenta locul sfînt de pelerinaj al Egiptului. Dorința supremă a fiecărui credincios era ca trupul său să se odihnească după moarte cît mai aproape de mormîntul zeului mîntuitor. Dar puțini îşi puteau permite această onoare. Foarte mulți însă lăsau cu limbă de moarte rudelor şi prietenilor ca rămăşițele lor să fie găzduite cel puțin cîteva zile sau săptămîni în preajma locurilor sfinte de la Abidos, iar apoi readuse pe fluviu şi înhumate în locul lor de

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

baştină. Astfel Abidos a devenit mai mult un oraş al celor morți, împînzit de morminte, decît al celor vii. Nouă dintre cei mai vechi regi ai Egiptului au fost îngropați aici. Cel mai vechi mormînt este cel al regelui Khent, al doilea sau al treilea rege din prima dinastie (3 400 î.e.n.). Posteritatea l-a identificat cu Osiris mai mult decît pe oricare alt rege sau om care a primit vreodată nume divin. Mormîntul său a fost considerat ca unul dintre mormintele lui Osiris.

Sub Ptolemei, Osiris începe să fie numit Serapis, prin unirea numelor Osiris-Apis. În perioada elenistică, cultul său pătrunde în Roma, dar figura sa trece treptat pe un plan secundar, primele onoruri acordîndu-se surorii şi soției sale, Isis. Cultul lui Serapis se răspîndeşte în întreg Imperiul roman, neexistînd provincie, de la coloanele lui Hercule şi pînă la Cogaionul polisteilor lui Zamolxis, de la întinderile începeţoşate ale druizilor briți şi pînă la stîndle Siriei, care să nu-i fi înălțat un sanctuar şi să nu-i fi practicat riturile inițiatice. Pe bună dreptate, scriitorul bisericesc Tertullian (sfîrşitul secolului al II-lea şi începutul secolului al III-lea e.n.) exclama cu oarecare obidă : „Pămîntul întreg jură în prezent pe Serapis !"

La sărbătoarea romană a învierii sale, preoții mergeau de cu noapte la mormîntul în care îl îngropaseră în ajun şi pe care îl aflau acum iluminat şi gol, semn al învierii zeului. Atunci unul din preoți, miruind buzele credincioşilor, rostea, psalmodiind rar : „Îndrăzniți, inițiați ai zeului mîntuit (scilicet, „înviat"), căci şi vouă din chinuri ieşi-vă-va mîntuire".

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

In secolele II—IV e.n., osirianismul are de susținut o luptă acerbă cu creştinismul, în urma căruia sucombă nu fără a fi exercitat influențele sale asupra religiei creştine.

Episcopii creştini, de îndată ce religia lor e declarată religie oficială de către stat, pornesc fățiş persecuțiile contra celorlalte culte, distrugîndu-le templele, statuile zeilor etc. Unul dintre cei mai activi în acest sens este Teofil, episcop al Alexandriei între anii 385 şi 412. El este cel care obține de la împăratul Teodosie aprobarea distrugerii serapeumului (templul lui Serapis) din Alexandria, catut ipsum idolatriae (însuşi capul idolatriei) (Rafin, 2,24) şi tot el este cel care dă prima lovitură de secure statuii. Soboare întregi de călugări, pe cît de evlavioşi, pe atît de neîndurători față de tot ce era contra Dumnezeului şi credinței lor, scoşi din Tebaidele lor de îndemnurile pline de iz apocaliptic ale conducătorilor, sînt cei care nu cunosc nici o milă față de cei de altă credință, nici o îndurare față de templele şi obiectele lor cultice. „Cine sînt distrugătorii templelor noastre ? — se întreba celebrul retor Libanios — Sînt oameni îmbrăcați în negru — răspundea tot el — care mănîncă mai mult decît elefanții şi care beau pînă ce obosesc mîna slujitorilor ce le toarnă vinul printre cîntece ; acest soi de oameni care ascund dezordinile sub o paloare pe care şi-o provoacă grație diverselor artificii, da, aceştia sînt, o, împărate, cei care, în disprețul legii totdeauna în vigoare, se aruncă asupra templelor. Se năpustesc asupra templelor înarmați cu lemne, pietre ori fier

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

sau numai cu picioarele şi mîinile. Şi, ca şi cînd ar fi un bun fără stăpîn, dărîmă acoperişurile, doboară zidurile, sfarmă idolii, distrug altarele. Preoților (păgîni — n.n.) le rămîne alegerea între tăcere şi moarte. Odată dărîmat primul templu, se grăbesc la al doilea şi al treilea şi îngrămădesc trofee peste trofee spre batjocorirea legii. Chiar şi în oraşe îndrăznesc aceasta, dar încă şi mai mult la țară" (Pro templis, II, 32).

Multe temple egiptene ale lui Isis au fost distruse în acest fel şi credincioşii zeiței au trebuit să se retragă în locuri ascunse, aşa cum făcuseră şi primii creştini. In anul 560 e. n., Iustinian ordonă generalului său Narses să închidă ultimul templu isiac din insula Philae şi să aresteze pe preoții slujitori acolo. Templul a fost transformat de episcopul Teodor în biserică creştină, dîndu-i-se hramul Sf. Ştefan. Încă în secolul al II-lea e.n. circula o scrisoare sub numele împăratului filozof Marc Aureliu în care se putea citi : „Illic qui colant Serapem christiani sunt" (Aici cei care cinstesc pe Serapis sînt creştini) (Cf. Vopiscus, Vita Saturnint, 8, 1).

Un oarecare se tînguise în acele vremuri de restrişte : „O, Egipt, Egipt ! Din credința ta nu vor rămîne decît legendele care vor părea de necrezut generațiilor viitoare !" (Pseudo Apuleius, Asclepius, XXVI). Şi totuşi... legendele Egiptului nu vor asfinți odată cu cinstirea gingaşei Isis ; ele îşi vor continua existența, integrîndu-se în cultul celui mai tînăr zeu mîntuitor, care, după ce se va naşte — potrivit legendelor creştine — în grota lui Adonis din Betleemul

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Iudeii, îşi va căuta în zilele de grea cumpănă, tot după aceleaşi legende, scăpare şi azil în Egiptul ale cărui drumuri fuseseră stropite oarecîndva, în imaginația mitografilor, de lacrimile soției care pornise în căutarea cadavrului soțului iubit Osiris.

Astfel, însăşi marea zeiță egipteană, în calitate de Isis Pelagica, va fi introdusă în creştinism si metamorfozată în modesta figură a sfintei Pelaghia. Asemenea şi hagiografiile Sf. Ecaterina şi Onofrei sînt modificări creştine ale miturilor egiptene. Sf. Ecaterina e numită filozoafă, deoarece aşa era numită Hator ; sfintei Ecaterina i se taie capul, deoarece aşa i se întîmplă şi Isidei-Hator într-un mit, iar ziua morții sfintei creştine e celebrată la 25 noiembrie, care corespunde lui 17 Athyr, ziua comemorativă a morții lui Osiris şi a doliului Isidei. Sf. Onofrei nu e decît Osiris sub cealaltă denumire a sa, Un-Ofer (ființa bună). De asemenea iconografia isiacă a influențat mult iconografia marială (a Fecioarei Măria). Să ne gîndim numai la Madona cu pruncul Isus în brațe, copie a Isidei cu pruncul Horus în brațe. Trăsăturile Fecioarei creştine şi ale cultului ei se resimt de asemenea mult de influențele egiptene. Decorația interioară a templului isiac din Philae, transformat de episcopul Teodor în biserica Sf. Ştefan, poartă şi astăzi semnele cuielor cu care se fixeau veşmintele pe fiecare din figurile lui Isis. în mod corespunzător, multe dintre imaginile Madonei în bisericile catolice au veşminte aderente, prinse de statui sau icoane. De asemenea multe dintre statuile Isidei au fost adorate ulterior ca statui ale Fecioarei creştine. Cînd, în urma săpăturilor de la Pfullingau, s-a

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

descoperit o statuie a lui Isis cu Horus în brațe, cel care a descoperit-o, crezînd că este a Măriei, a pus s-o îmbrace în argint.

Sfîntul Gheorghe al creştinismului, care ucide balaurul, este zeul egiptean Horus, care se luptă cu crocodilul şi-l răpune. Statuile care-l reprezintă pe acesta călare în luptă cu crocodilul au fost pastişate de iconografia Sf. Gheorghe. Sărbătoarea luminilor de la 17 Athyr (noiembrie), care era un fel de noapte a tuturor morților, s-a transmis şi în creştinism. De pildă, la ortodocşii români, în noaptea de joia-mare se aprindeau în fiecare curte focuri cu boji uscați şi de jur împrejur se aşezau scaune pe care să stea morții despre care se credea că în noaptea respectivă se întorceau să-şi viziteze vechile locuințe. În mormintele egiptene s-au descoperit tablete prin care Osiris era rugat să dea morților „apă rece" ; la fel, în inscripțiile mormintelor creştine, Hristos e rugat să dea răcoare sufletelor creştinilor răposați. Refrigerii sedes (loc de răcoare), pe care biserica romano-catolică îl cere pentru defunct la liturghiile de aniversare, se formează în urma influențelor egiptene. Evhologiul constantinopolitan urează ca sufletul să odihnească „în loc de verdeață, în loc de răcoare". Toate acestea ne furnizează un indiciu prețios asupra originii egiptene a rugăciunii pentru morți, necunoscută păgînismului greco-roman. Biserica împrumută acest obicei de la sinagogă, care o luase de la egipteni în timpul perioadei elenistice. De asemenea imaginile înfățişînd judecata lui Osiris au influențat iconografia judecății de apoi din creştinism, iar cele 40 de vămi pe care le străbate sufletul după moarte în

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

creştinism sînt în legătură cu cei 42 de judecători ai sufletului din osirianism.

Unii cercetători cred că monahismul creştin s-a format sub influențele monahismului egiptean, descoperindu-se că în sanctuarele lui Serapis existau aşa-numiții indaustrați. Aceştia duceau o viață ascetică, renunțau la avere şi se retrăgeau împreună într-o claustrare perpetuă, nemaiieşind din incinta templului şi a dependințelor acestuia. Legislatorul vieții cenobitice creştine, Pahomie, ar fi împrumutat în bună parte din regulile comunităților serapiste şi, înainte de convertire, ar fi fost un „inclaustrat" al lui Serapis în serapeumul din Chenoboscion. O legendă spune că „tînărul Pahomie îşi îndreptă fața către sud (de la Chenoboscion, n.n.) pînă ce ajunse într-un sat numit Schenesit, ars de călduri excesive ; aici se opri, văzînd că nu erau mulți oameni, ci doar cîțiva. Merse pe malul fluviului într-un mic templu, numit de cei vechi templul lui Serapis, şi, cînd se opri, se rugă. Spiritul zeului îi spuse : „Luptă-te şi rămîi în acest loc !" Şi lui îi plăcu şi rămase acolo, cultivînd cîteva legume si cîțiva palmieri pentru nevoile hranei sale sau pentru săracii care erau în sat, sau pentru străinul care ar trece cu barca pe fluviu sau pe uscat". Mai apoi se botează, devenind creştin.

Chiar şi ectenia mare a liturghiei creştine este compusă după modelul egiptean. „Lectorul — spune Apuleius referitor la religia isiacă —, stînd în picioare în fața uşii, cheamă ca la o adunare

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

tagma pastoforilor, căci aşa se numeşte acest sfînt colegiu, apoi, urcîndu-se într-un amvon înalt, citeşte dintr-o carte, cu glas tare, rugăciuni pentru măritul împărat, pentru senat, pentru cavaleri, pentru întregul popor roman, pentru navigație, pentru cei ce rătăcesc pe mare, pentru fericirea tuturor celor ce alcătuiesc imperiul omenirii noastre şi termină rostind în greceşte formula obişnuită : «Noroadele să se retragă»" (Metamorfoze, XI).

Recunoaştem lesne aici rugăciunile pe care preotul sau diaconul creştin le rosteşte în bisericile creştine şi care se încheie printr-o formulă asemănătoare ca sens : „Cîți sînteți chemați, ieşiți ! Cei chemați, ieşiți ! Cîți sînteți chemați, ieşiți !"

Alt zeu oriental, patron al unei religii de mistere, este Mithra. El apare în lumea romană din Iranul legendar al magilor, în vremea în care amurgul acestei lumi începea să-şi anunțe prezența în istorie. Cultul său, lipsit de dansurile orgiastice şi de obscenitățile celorlalte culte de mistere, s-a extins în cea mai mare parte a vastului Imperiu roman. Sub Antonini şi Severi, el atinge o mare dezvoltare, avînd şi o literatură, azi — din nefericire — pierdută. Răspîndirea mithraismului continuă pînă la sfîrsitul secolului al III-lea şi începutul celui de al IV-lea e.n., cînd, deşi nu face parte din religiile de stat, se identifică cu religia Soarelui, declarată de împăratul Aurelian religie oficială a statului roman. Dioclețian, Galeriu, Maximian şi Constantin Chior consacră lui Mithra un templu la Carnutum pe Dunăre, cu inscripția „Dio, soli invicto

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Mithrae fautori imperii" (zeul Soarelui neînvins, Mithra, protectorul imperiului). Mai tîrziu, împăratul Iulian, care face din Mithra „păzitorul sufletului său", încearcă să impună în imensul său stat religia lui Mithra, dar în urma morții sale, întîmplată în expediția contra lui Sapon, mithraismul va pierde nu numai pe ultimul, ci şi pe cel mai însemnat ocrotitor al său. Împărații Gratian şi Teodosie vor începe persecuțiile împotriva mithraiştilor şi distrugerea mithraeumurilor (biserici mithraice). Ultimele încercări ale mithraismului de a se uni cu alte culte spre a putea rezista mai uşor au fost zadarnice. Creştinii nu puteau tolera concurența sa şi mai ales nu puteau ierta multele analogii dintre creştinism şi mithraism.

Astfel, precum Moise loveşte stînca cu toiagul şi izvorăşte apă, tot aşa Mithra o săgetează şi apa țîşneşte. Ca şi Ilie Tesviteanul, el se înalță la cer într-un car de foc. La naşterea sa, ca şi la cea a lui Hristos, vin păstori să-l adore. Simbolurile animalelor mithraice : leul, taurul şi vulturul se repetă la creştini ca simboluri ale evangheliştilor Marcu, Luca şi Ioan. Soarele şi Luna, care stau alături de Mithra pe basoreliefuri, apar în primele reprezentări iconografice ale răstignirii hristice. Eonul mithraic poartă cheile cerului, ca şi apostolul Petru. Apoi ambele religii aveau comun botezul prin scufundare (nu stropire), agheasmă, descoperirea icoanelor din altar în sunetul clopoțelului, sărbătorirea duminicii, naşterea zeului mîntuitor la 25 decembrie, dogma nemuririi sufletului, învierea şi judecata viitoare, existența raiului în sferele superioare ale cerului şi a iadului cu demoni în adîncurile pămîntului, o morală

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

imperativă, precum şi faptul că credincioşii ambelor culte se numeau între ei fraţi şi se priveau ca atare. Ca şi Hristos, Mithra era socotit mijlocitor între credincios şi divinitatea nevăzută ; precum Mithra era socotit zeul luminii, Hristos e numit lumina lumii.

Aceste concordanţe sînt remarcate de timpuriu atît de necreştini, cît şi de creştini, care, motivînd că mithraiştii l-ar fi aţîţat pe împăratul Galeriu la o persecuţie împotriva lor, încep atacurile contra adoratorilor lui Mithra, distrugîndu-le locaşurile cultice şi arzîndu-le cărţile.

In 377, de pildă, la Roma, prefectul Gracchus, spre a face dovadă de sinceritatea adeziunii sale la creştinism, înainte de a primi botezul, distruge o criptă cu toate obiectele sacre ale mithraeumilor. Mulţi dintre „părinţii" mithraişti şi-au aflat, în atare împrejurări, locaş de veşnicie în altarele subterane ale mithraezurilor, în care liturghiaseră o viaţă întreagă în cinstea celui care, conform nădejdilor lor, avea să apară la „sfîrşitul veacurilor" pe norii cerului spre a săvîrşi învierea generală şi judecata de apoi. Cînd în urma săpăturilor făcute de creştini în Alexandria veacului al IV-lea, spre a transforma un mithraeum în biserică creştină, sînt descoperite lîngă altar oasele unor asemenea martiri ai mithraismului, slujitorii noului cult au răspîndit zvonul că mithraiştii ar fi practicat jertfele omeneşti sau chiar antropofagia. Descoperiri asemănătoare s-au făcut şi în alte mithraeumuri.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Alt cult oriental, de largă răspîndire în lumea orientală şi apoi în cea romană, este metroacismul, cultul marei mame Cybela, zeiță a cărei putere se extinde asupra întregii naturi, personificînd puterea ei de vegetație. Numele său vine, probabil, de la un cuvînt frigian semnificînd „munte". În patria ei de baştină, la granițele Frigiei, pe faleza Agdos, era adorată sub forma unei stînci. Cinstirea ei în Frigia e mai veche decît migrațiile traco-frigiene. Aici ea fusese adorată inițial sub numele de Matar Kubile (maica Cybela). Numele său vechi (Matar) provine din aceeaşi rădăcină cu Ammas, avînd sensul de mamă. Aşadar, ea aparține populației asiatice primitive şi pentru adoratorii săi era un fel de divinitate universală, maică a zeilor, creatoare şi proteguitoare a vieții. Sanctuarul ei cel mai celebru, situat în Pessinonte, la picioarele muntelui Agdos, în apropierea fluviilor Gallos şi Sangarios, trecea drept sanctuarul-metropolă al sanctuarelor din multe alte localități, chiar şi al celui din Roma. Aici se afla, dealtfel, betilul (piatra) care o personifica, aici era peştera sfîntă la care face aluzie legenda cultului său şi în ea mormîntul zeului mîntuitor Attis, împodobit, probabil după obiceiul frigian, cu un falus.

Attis devine, alături de ea, zeul vegetației. In Frigia şi apoi la Roma, un pin, pomul veşnic verde, care părea să exprime puterea de viață a naturii vegetale şi, totodată, simbolul lui Attis, era înfăşat primăvara în benzi de pînză sau lînă, împodobit cu viorele, primele flori ale primăverii, apoi înmormîntat şi după trei zile dezgropat. De el era prinsă imaginea unui tînăr, personificarea antropomorfă a

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

puterii din pom.

Fondul străvechi al cultului lui Attis ni-l înfățişează exclusiv ca zeu al vegetației. Rolul central al pinului în fiecare variantă a legendei tînărului zeu vădeşte caracterul originar al lui Attis ca spirit al arborelui şi, prin aceasta, al întregii vegetații. Coroana veşnic verde a pinului, împodobind lanțurile muntoase ale Frigiei, domina neînfrîntă alternanța anotimpurilor din văile supuse capriciilor vremii. Fructele pinului erau considerate nu numai simbol, ci şi mijloc de stimulare a fertilității solului şi a femeilor. Asemenea lui Osiris, Attis era însă şi zeul grîului. Era denumit şi „spicul galben al grîului recoltat", iar o statuie a zeului, păstrată pînă în zilele noastre, îl înfățişează cu un buchet de spice şi fructe în mînă, cu o ghirlandă de fructe de pin şi rodii pe cap, iar din vîrful bonetei sale frigiene se văd răsărind spice de grîu. Legenda îl prezintă pe Attis cînd fiul, cînd iubitul Cybelei. Se spune că Zeus, îndrăgostit de ea, a încercat zadarnic s-o seducă. Neputînd, îşi depune sămînța pe o stîncă şi din ea se naşte Agdistis, o ființă hermafrodită. Dionysos, zeul vinului şi al şotiilor, îmbată această ciudată ființă şi o emasculează. Din sîngele scurs din rană răsare grenada, al cărei fruct îl pune în sîn fecioara Nana, fiica zeului fluviului Sangarios, rămînînd astfel însărcinată. Ea îl naşte pe Attis, dar îl abandonează. Găsit de trecători, e crescut cu „miere şi lapte de țap". De aici i se trage numele de Attis (țap, în frigiană). Ajuns la maturitate, e atît de frumos, încît Cybela se îndrăgosteşte de el, iar Attis, la rîndul său, îi promite credință, îşi uită însă repede juruința şi

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

se căsătoreşte cu fiica regelui Midas al Persiei. Dar tocmai cînd se celebra căsătoria sa şi se intona imnul lui Hymeneu, îşi face apariția Cybela. Attis e cuprins de remuşcări şi, refugiindu-se sub un pin, se emasculează **(1)**.

Ovidiu (Fastele, IV) ne relatează astfel episodul : Ba îşi crestează şi trupul cu-o piatră ascuțită, iar lungul păr, prin praful murdar, el şi-l tîrăşte pe jos.

Strigă : «Aşa-mi trebuia ! Pedeapsa de sînge o merit !
Piară partea din trup care m-a dus la păcat !
Piară !», strigă şi-şi taie ce mai jos de pîntec atîrnă
Şi nimic n-a rămas să-l dovedească bărbat".

Din cauza sîngerării Attis moare. Îndurerată, Cybela aleargă spre tînărul neînsuflețit, îl boceşte ca pe un mort, apoi îl îngroapă. Legenda mai spune că fiica lui Midas, neputîndu-se mîîngîia de pierderea proaspătului soț, se sinucide. Milostivă, Cybela o îngroapă şi pe ea alături de Attis, iar pe mormintele lor răsar violetele şi pinul.

Datorită însă Cybelei, Attis este înviat şi, unit inseparabil cu ea, împart împreună cele mai înalte prerogative divine. In fond, cuplul acesta frigian este asemenea cuplurilor Inanna-Dumuzi, Iştar-Tamuz, Marduk-Sarpanitu, Anat-Aleyan si Isis-Osiris. Numele variază, dar peste tot ideea este aceeaşi : originea lumii are la bază

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

principiul feminin unit cu cel masculin. Aşa cum au recunoscut încă cei vechi **(2)**, Attis, ca şi Adonis, reprezintă vegetația distrusă de arşița soarelui înainte de a creşte şi a da semințe, vegetația a cărei dispariție umple pămîntul de jale, dar care răsare la viață în fiecare nouă primăvară. Abia mai tîrziu învierea sa e considerată ca o garanție a învierii credincioşilor. Pentru că în anul 204 î.e.n. sibilele prezic că Hanibal va fi înfrînt de romani numai dacă aceştia obțin protecția marii mame, prin introducerea cultului ei în oraşul lupoaicei, se trimite o delegație la Pessinonte pentru a-i aduce betilul **(3)** :

„Oameni de frunte s-au dus ; al Frigiei sceptru îl ține
Attalus ; el nu le-a dat ce ausonii **(4)** cereau.
Insă, minune ! Pămîntul se zguduie în murmure lungi
Şi astfel zeița grăi din sanctuar, din adînc :
însămi voiesc ; cu-a mea voie trimite-mă fără zăbavă,
Vrednică-i Roma, ca toți zeii să meargă la ea !" (Ovidiu, Fastele, IV)

Scipio, cel care îl va învinge pe Hanibal la Zama, îi întîmpină betilul la Ostia. Şi romanii adoptă astfel primul cult oriental. Cînd senatul cunoaşte mai bine cultul său orgiastic, e destul de neplăcut impresionat şi interzice cetățenilor romani intrarea în clerul ei şi participarea la orgiile sacre. Galii, preoții săi emasculați îmbrăcați în costume orientale, cu imaginile ei şi ale lui Attis suspendate pe piept, puteau fi însă des întîlniți pe străzile Romei

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Ei treceau în procesiuni, cîntînd imnuri, acompaniați de chimvale, tamburine şi flaute, iar poporul, izbit de acest spectacol fantastic, arunca cu flori şi împărțea pomeni. Cu vremea se dezvoltă chiar un monahism cerşetor **(5)** format din aşa-numiții metragirți (slujitorii zeiței). Dintre aceştia, aşa-zişii menagirți (cf. gr. men, „lună") umblau la începutul fiecărei luni pe la casele credincioşilor să adune milostenie.

După o existență obscură, cultul Cybelei capătă o mare strălucire, mai ales după ce este aprobat oficial de Claudius, care organizează dealtfel şi ciclul sărbătorilor sale celebrate între 15 şi 27 martie.

Ceremoniile se deschideau la 15 martie prin cortegiul canoforilor (purtătorii de coşuri de flori), care comemorau descoperirea copilului Attis pe malul fluviului Sangarios, sau mai degrabă erau reminiscența unei falagorii (procesiune falică) asiatice, menită să influențeze fertilitatea. La 22 martie intrau în acțiune dendroforii (purtătorii pomului). Se tăia un pin din pădure, iar dendroforii îl purtau solemn spre sanctuarul Cybelei de la Palatin. Acolo era înfăşurat în benzi de lînă, asemenea unui cadavru, împodobit cu ghirlande de violete, printre care se aşeza efigia (icoana sau statueta) zeului Attis. Ziua aceasta şi mai ales următoarea erau zile de tristețe şi de post. Credincioşii deplîngeau moartea zeului.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

În ziua de 24 martie, numită dies sanguinis (ziua sîngelui), arhigalul, marele preot al zeiței, îşi făcea o incizie în braț, înfățişîndu-şi sîngele ca ofrandă. Ceilalți preoți, surescitați de zgomotul asurzitor al muzicii orgiastice, se precipitau într-un dans demențial, despletiți şi agitîndu-şi spasmodic capul ; apoi, cu cioburi şi cuțite îşi crestau adînc brațele şi pieptul, împroşcînd altarul şi arborele sacru cu sîngele care le țîşnea din răni. La rîndul lor, novicii, cei nou primiți în rîndul preoților Cybelei, îşi sacrificau virilitatea. Prinşi în paroxismul general, ei se autocastrau, aruncînd părțile tăiate asupra statuei zeiței. Ele erau apoi adunate şi îngropate în camere subterane consacrate Cybelei. Ritul făcea parte din lamentațiile cultice şi căuta să-i ofere lui Attis noi forțe genezice pentru învierea sa, de care era legată în credința lor atît învierea generală a naturii, cît şi fericirea şi mîntuirea sectanților lui. Mărturii ulterioare consemnează înlocuirea treptată a autocastrării prin sacrificarea virilității unor animale (berbeci, tauri).

Emascularea preoților era un obicei larg răspîndit în Orient şi în unele regiuni ale Africii. Principalele zeițe asiatice ale fertilității erau servite de preoți eunuci, considerați amanții lor divini, iar castrarea ca unicul mijloc pentru ei de a-şi îndeplini această funcție. Ei trebuiau să asigure zeiței surse de energie generatoare, pe care ea, la rîndul ei, o transmitea naturii înconjurătoare, plantelor, animalelor şi oamenilor.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Marea zeiță siriană Astarte şi sanctuarul ei din Hierapolis atrăgeau în zilele lor de glorie numeroşi pelerini şi ofrande din întregul Orient. Preoții ei eunuci semănau mult cu ai Cybelei. La marea ei sărbătoare anuală de la începutul primăverii, în timpul procesiunilor desfăşurate în aceeaşi atmosferă zgomotoasă şi surescitată, preoții eunuci îşi făceau răni adînci cu cuțitele, iar novicii şi unii spectatori se autocastrau. Răspîndindu-se prin tot oraşul, ei legănau în mîini organele însîngerate, proaspăt smulse şi le azvîrleau în curțile şi casele întîlnite în drum. Cei care se nimereau să fie onorați cu astfel de ofrande erau obligați să dea în schimb novicelui abia devenit eunuc îmbrăcăminte şi podoabe de femeie, purtate în mod curent de preoții Astartei. Tumultul şi surescitarea orgiastică odată trecute, mulți se căinau amarnic pentru cele săvîrşite. Poetul Catul, într-un poem celebru, descrie aceste stări de deznădejde încercate la trezirea din acel fanatism barbar. Preoți eunuci întîlnim şi în Egipt, iar la unele populații din sudul Nigeriei si din regiunile Congoului mutilarea de organele genitale se practica în mod regulat cu prilejul unor sărbători anuale consacrate stimulării fertilității solului, în vederea obținerii unor recolte bogate.

În zilele de tînguire a zeului mort, adoratorilor lui Attis le era interzisă pîinea şi făina. Mitul spunea că nici Cybela nu a consumat pîine în zilele cînd l-a jelit pe zeu. Restricțiile în alimentație care apar în aceste culte ale fertilității prefigurează viitorul post creştin. Femeilor din Harran care îl plîngeau pe Tamuz

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

le era interzisă consumarea oricărui aliment măcinat la moară. A mînca pîine sau alte alimente preparate cu făină în asemenea momente însemna o profanare a corpului zeului rănit sau mort. Zeul trebuia, dimpotrivă, ajutat ca să poată depăşi aceste clipe grele. Abținerea de la hrana legată intim de acel zeu asigura refacerea trupului zeului, şi odată cu ea, refacerea întregii naturi secătuite de geruri sau uscăciuni.

După ce Attis era plîns pentru ultima dată, pinul cu efigia sa era îngropat, iar în ziua următoare, 25 martie, dies hilaria (ziua veselă), o bucurie delirantă cuprindea credincioşii : zeul înviase. În această zi, un fel de zi de carnaval, domnea o licență generală : fiecare făcea ce voia. Oamenii umblau deghizați pe străzi, țipau măscări, batjocuri la adresa oricărui demnitar, improvizau scene comice. Ziua următoare, 26 martie, era consacrată repaosului, după tensiunea şi oboselile încercate. La Roma, sărbătoarea se încheia la 27 martie printr-o procesiune la rîul Almo, unde preotul, în veşminte roşii (culoarea apotropeică — culoare ce respinge puterile nefaste), spăla statuia de argint a zeiței, care, împodobită cu flori proaspete de primăvară, ca şi carul cu boii care-l trăgeau, era readusă în sanctuar. Cu aceasta sărbătoarea lua sfîrşit. După o masă sacramentală, inițiații se botezau cu sîngele unui taur (se tauroboliau) şi se intitulau renati (renăscuți). In templele metroace, credincioşii ascultau predici care erau interpretări morale ale miturilor. Existau şi manuale de cult pentru a face înțeles sensul simbolic al sărbătorilor metroacismului. Unul fusese scris de pontiful

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Valeriu la o dată necunoscută. Timotheu scrie şi el în secolul I e.n. o carte asupra cultului marii mame. Produs, credincios devotat al Cybelei, care observa toate poruncile morale ale religiei acesteia, respectînd în mod special posturile, scrie în secolul al V-lea e.n. o biblie metroacă, pierdută astăzi din păcate, în care „explica, în calitatea sa de filozof, tot ce se face şi se zice cu privire la zeiță şi la Attis, după textele mitului" (Marinus, Vita Procli, 33).

Asemănările izbitoare dintre metroacism şi creştinism au fost remarcate de timpuriu şi au fost larg folosite de apologeții ambelor religii. Astfel adoratorii metroaci susțineau că biserica creştină a contrafăcut riturile lor cele mai sfinte, patimile, moartea şi învierea lui Attis, că a plasat, după exemplul lor, la echinocțiul de primăvară „săptămîna patimilor", comemorarea sacrificiului crucii prin care „mielul dumnezeiesc" răscumpără neamul omenesc. Fericitul Augustin arată cum un preot al Cybelei, impresionat de asemănarea dintre cele două religii, declarase că şi mîntuitorul său Attis e creştin prin asemănări. Pe de altă parte, creştinii pretindeau că riturile şi doctrina metroacă fuseseră contrafăcute de către diavol şi introduse în lume pentru ca, atunci cînd va apărea creştinismul, oamenii uimiți de asemănare refuze a mai considera creştinismul ca adevărată religie **(6)**.

De fapt, asemănările erau numeroase. Astfel, arborelui-zeu în metroacism îi corespunde arborele-cruce din creştinism ; întîlnim, apoi, deopotrivă, botezuri, abstinențe pregătitoare, zile de doliu

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

pentru moartea mîntuitorului, luminări care se aprind se sting, figurații expresive ale învierii, nopți de veghe, miruri (ungeri în osirianism şi mithraism) şi comuniuni, imnuri de bucurie care succedă prohodirea zeului. În plus, sărbătorile frigiene din martie erau urmate de initium (inițiere), aşa cum la sfîrşitul răstimpului pascal urmau botezuri pentru catehumeni (pentru cei ce deveneau creştini). Devoții marii mame serbau la 25 decembrie, ca şi mithraiştii, naşterea zeului, căci atunci se împlineau 9 luni de la ierogamia care avea loc la dies hilaria (25 martie). Ambii mîntuitori, şi Attis şi Hristos, purtau denumirea de „bunul păstor". Ca şi în biserica metroacă, şi în cea creştină, existau predici şi enciclice pascale. Marea mamă Cybela era numită „fecioara", ca şi maica lui Hristos.

In această situație este şi firesc să fi existat diatribe între creştini şi metroaci şi chiar ostilități brutale. Creştinii distrug şi transformă în biserici templele (metroon-urile) Cybelei. Iulian Apostatul, cel care încearcă să reînvie păgînismul în detrimentul religiei „galileenilor" (cum îi numea el pe credincioşii lui Hristos). În timp ce se îndrepta spre Orient pentru lupta cu Sapor, din 362, pedepseşte cu moartea doi creştini care profanaseră un templu al marii mame. In secolul al V-lea, Serena, văduva lui Stilichon, e acuzată că a atras prin impietatea ei (era metroacă) hoardele lui Alaric asupra Romei şi este linşată de creştini. Metroon-urile marii rname sînt devastate şi cele care scapă nedistruse sînt transformate în biserici creştine. Faimoasa biserică Santa Maria Maggiore din Roma este, după o

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

tradiție consemnată în secolul al XII-lea, o fostă biserică a Cybelei (un metroon).

Demeter („pământul-mamă"), aşa cum o arată însuşi numele, este zeița-mamă a pământului, fiica lui Zeus şi Rhea, divinitatea pământului cultivat, şi în mod deosebit a cerealelor. Dealtfel, "cereale" vine de la Ceres, denumirea ei latinească, în ia şi cult este strîns legată de fiica sa Persefona.

Persefona-Core (Core — fecioară, fată în greacă, din aceeaşi rădăcină sanscrită cu crescere şi creare), fiica lui Zeus şi Demeter, creştea fericită printre nimfe în tovărăşia surorilor ei Atena şi Artemis şi nici nu se gîndea la căsătorie, cînd unchiul ei Hades se îndrăgosti de ea şi, cu consimțământul lui Zeus, o răpi. Faptul s-a săvîrşit astfel : Persefona culegea flori împreună cu prietenele ei şi le îndemna :

„...«Fetelor, haideți,
Haideți cu mine şi voi sînul vi-l umpleți cu flori».
Pradă uşoară momit-a inima lor de copile.
În hărnicia lor, truda nici n-au mai simțit.

Ea culegea şofran fraged şi candizii crini.
Gîndul la flori a-mpins-o departe şi, din întîmplare,
Nici o soață de-a ei urmele nu i-a ținut.
Unchiul o vede şi, după ce-o vede, în grab-o răpeşte,

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Vineții cai o duc pînă-n regatele lui.
Strigăte scoate : «Vai, sînt răpită, scumpa mea mamă !»"

Şi astfel a dispărut sub pămînt în brațele răpitorului. Răpirea e situată de mituri în diverse locuri : ba în cîmpia Henna din Sicilia, ba în cea a Nysei, localitate mitică, ba în Eleusis pe malul Cephisei, ba în Arcadia la picioarele muntelui Cyllene, unde se arăta şi gsota care trecea drept una dintre intrările în Infern, sau în cîmpia de lîngă Knossos, în Creta.

Demeter, auzind chemarea în ajutor a fiicei sale, porneşte în căutarea ei. Aleargă nouă zile şi nouă nopți fără a gusta ceva, fără a se spăla, ca şi Isis în căutarea lui Osiris ; rătăceşte în lume cu cîte o făclie aprinsă în fiecare mînă :

„Oriunde ajunge, ea umple locul cu jalnicu-i plînset, Ca şi pasărea ce-l plînge pe Itys pierdut. Şi-o strigă pe rînd : «Persefona !» şi «fata mea !», strigă Şi tot strigă mereu numele astea pe rînd. Insă nici Persefona pe Ceres, nici mama pe fată n-o aude şi pier numele astea pe rînd. Dacă vedea vreun păstor sau vreunul lucrînd pe ogoare, Ea întreba doar atîta : «N-a fost o fată pe-aici ?»"

In cea de-a zecea zi întîlni pe Hecate, care de asemenea auzise strigătul şi văzuse pe răpitor, dar nu-l recunoscuse din cauza negurilor care-i înconjurau capul. Hecate o conduce la Helios,

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

care văzuse de asemenea totul şi îl recunoscuse pe Hades. El îi povesteşte cum Hades o răpise, iar Demeter, supărată şi îndurerată, înțelegînd complicitatea lui Zeus, se hotărăşte să nu mai revină în Olimp, lăcaşul zeilor, ci să rămînă pe pămînt, abdicînd de la funcțiile sale pînă ce-şi va redobîndi fiica. la înfățişarea unei bătrîne şi :

„Pînă la portul tău, Attica, astfel veni, Tristă, aci se-aşează întîi pe-o stîncă de gheață. «Stînca cea tristă» îi zic fii lui Cecrops şi astăzi; Astfel sub cer, nemişcată, multe zile rămase, ...frigul şi ploaia răbdînd".

Stînca aceasta se află la Eleusis, lîngă rîul Kalichoros, alături de fîntîna numită fîntîna fecioarelor. Acolo o află cînd vin să ia apă Kallidike, Kleisidike, Demo şi Kalithoe, fiicele regelui local Keleos. La întrebarea acestora, zeița metamorfozată în bătrînă răspunde că se numeşte Dols şi că, răpită de pirați în Creta, le scăpase la Thorikos ca prin minune şi ajunsese aici. Impresionate de peripețiile ei, cele patru fecioare o conduc la mama lor Metanira, aşa cum slujnicele lui Biblos o conduseseră pe Isis, tot sub chipul unei bătrîne, la regină, la stăpîna lor. Intrînd în gineceul reginei (camera femeilor la greci), capul zeiței răspîndeşte un parfum şi o lumină care o pune pe gînduri pe Metanira. Şi deoarece sta mereu cu capul adumbrit de supărare, Iambe, una dintre bătrînele din suita reginei făcu un gest comic, arătîndu-şi spatele dezgolit (gefirism), reuşind astfel s-o facă a zîmbi. Acest element e introdus în mit

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

pentru a justifica existența gejirhme-lor în ceremonia zeiței. Metanira îi întinde un pahar cu vin roşu îndulcit cu miere, dar zeița refuză motivînd că nu bea vin roşu. În schimb, o roagă să-i prepare un amestec de miere, făină şi apă (ciceon). Era seară. Aceasta explică de ce credincioşii ei începeau postul de o zi seara :

„Pentru că postului capăt i-a pus la a nopții lăsare, Mănînc-ai ei credincioşi numai cînd stelele ies".

Apoi zeița intră în slujba Metanirei ca doică a lui Demophon, fiul acesteia, încearcă să-l facă nemuritor, purificîndu-l în foc, aşa cum făcuse Isis cu fiul mai mic al regelui din Biblos, dar nu reuşi din cauza intervenției inoportune a reginei. Înfuriată, zeița o mustră atunci aspru pe Metanira :

„O, oameni orbi şi făr-de minte ce nu ştiți
Să prevedeți fericirea sau amara soartă ce v-adastă !
Din propria-ți prostie ți-ai cauzat un rău fără de leac.
Pe juruința zeilor şi-a Styxului de ne-nlăturat vrere
Afl-o : aş fi dat fiului tău eterna tinerețe
Şi-o glorie nepieritoare ; l-aş fi făcut nemuritor".

Revenind la măreția ei de zeiță, cu trupul iradiind acea lumină pe care evangheliile spun că o iradia Hristos la „schimbarea la față" de pe muntele Taborului, zeița îşi face cunoscută divinitatea :

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

„Eu sînt Demeter, pe care o cinstiți ; în mine zeii
Şi muritorii aflat-au veşnic ajutor şi bucurie.
Poporul să-mi înalțe un templu vast şi înăuntru
Altar, lîngă oraş şi-ale lui ziduri
Deasupra izvorului Kalichoros pe muchea dealului.
Eu însămi învăța-vă-voi să celebrați misterele
Ca, practicîndu-mi cu sfințenie riturile, să-mi liniştiți sufletul".

Spusele zeiței înfricoşează femeile, care, în zori, mărturisesc totul lui Keleos, şi acesta, adunîndu-şi poporul, hotărî construirea templului :

„Şi începură să construiască după-ndemn. Un ajutor
Divin grăbi a lor lucrare. Cînd isprăviră totul
Şi ajunseseră la sfîrşitul trudei lor
Se-mprăştiară. Şi bălaia Demeter
Şi-alese locuință-n templu, departe de prea fericiți (zei).

Dar exilul ei voluntar făcuse pămîntul steril ; ordinea lumii fusese răsturnată. Oamenii mureau de foame, iar zeii erau lipsiți de ofrandele aduse de aceştia. Zadarnic trimite Zeus pe Iris, cea cu aripi de aur, s-o împace, zadarnic vine la ea s-o înduplece întregul sobor al zeilor şi al zeițelor. Exilata voluntară nu voia să-şi reia locul şi funcțiile din Olimp pînă ce nu i se va înapoia fiica. Atunci Zeus se vede nevoit să trimită pe Hermes, curierul zeilor, în sumbrul regat al morților spre a-i porunci lui Hades s-o elibereze pe Persefona.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Acesta avusese însă grijă s-o facă pe zeiță să mănînce o grenadă ca astfel s-o rețină în Infern, căci o lege de acolo hotăra că acei care mănîncă ceva cît timp locuiesc în Infern nu mai pot reveni pe pămînt. Se recurge atunci la un compromis şi Zeus o trimite pe Rhea, mama sa şi a Demetrei, să-i ducă vestea că :

„...din ciclul anului
Tînăra va petrece o treime în umbra Infernului
Şi două treimi lîngă maica sa, alături de zei".

Atunci Demeter le dezvăluie lui Keleos, Eumolpos şi Triptolem :

„Toate inițierile, obiceiuri sacre ce nu-i îngăduit
Nici de a le divulga, nici a le-ncălca ori scruta...
...Fericit dintre pămînteni acela care a văzut aceste lucruri ;
Din contra, cel ce n-are parte la inițieri
N-are o soartă similară, ci se pierde-n umedele neguri !".

Despărțindu-se de oamenii printre care trăise o vreme şi cărora le împărțise darurile sale **(7)** (misterele şi grîul pe care-l dă lui Triptolem să-l facă cunoscut tuturor oamenilor), Demeter îşi reia locul său printre nemuritori. Şi, în fiecare primăvară, fiica sa, care scapă din lăcaşul de sub pămînt şi urcă spre lumină odată cu primele răsaduri din brazdă, vine să-i țină tovărăşie în timpul verii pentru a se retrage din nou printre umbre după seceriş. Dar, cît stă departe de Demeter, Soarele rămîne fără putere ; e anotimpul

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

steril al iernii. E perioada în care floarea anului păleşte, moartea îşi manifestă puterea irezistibilă. La fel cum forța productivă a pământului dispare, puterile arzîndei vieți par înfrînte şi cele ale morții şi distrugerii par a triumfa. De aceea, în această perioadă a anului, în timpul secerişului şi al iernii, se cugetă mult la moarte şi la morți. Faptul ne ajută să înțelegem de ce misterele din Eleusis din rituri inițial agrare, ajung sa aibă un scot consolator, să întărească speranța într-o viață viitoare, în nemurire.

Dar şi în forma lor evoluată misterele eleusine sînt asociate cu rituri agrare orientate nu spre interesele ideale ale individului, ci spre interesul general al comunității. În Agrae, cartier mărginaş al Atenei, se celebrau la sfîrşitul iernii, în templul Demetrei şi Corei, micile mistere necesare pentru trecerea la cele mari. La 13 Boedromion (septembrie-octombrie), efebii atenieni mergeau la Eleusis să ia obiectele sacre ; a doua zi, întovărăşiți de preoți, le aduceau solemn la Atena. Preoteasa Atenei, Poliada, magistrații şi poporul le ieşeau în întîmpinare în cartierul smochinului sacru ; pe puntea Cephissos aveau loc injurii şi obscenități rituale. Printre altele, un om mascat ironiza cetățenii, numindu-i pe nume.

Obiectele sacre erau aşezate în eleusion-ul din Atena, la adăpost de orice privire. Candidații la inițiere se reuneau în porticul cu picturi pentru a asculta regulile misterelor şi a fi instruiți de mistagogi asupra interdicțiilor pe care le au de observat. In ziua de 16 se îndeplineau purificările şi ospățul sacru, la care consumau

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

un purcel. În ziua de 19 aveau loc misterele propriu-zise, cînd se efectua marea procesiune de la Atena la Eleusis, pe „calea sfîntă", cu obiectele sacre. Neofiții erau încoronați cu mirt şi în mîini purtau lumînări şi spice de grîu. La Eleusis ajungeau noaptea tîrziu, restul zilei petrecîndu-l în telesterion (sanctuar). În cele două-trei nopți ce urmau, aveau loc aici riturile centrale ale cultului, care culminau cu drama jucată de preoți, probabil odiseea Demetrei şi Corei. În noaptea de 20 spre 21 Boedromion avea loc ierogamia, în cursul căreia ierofantul (preotul superior) se retrăgea într-o încăpere izolată cu Melissa (preoteasa). Episcopul Astenie al Amasiei, contemporan cu Iulian Apostatul, descrie acest rit sub formă interogativă : „Nu este oare acolo retragerea întunecoasă, cu augusta întîlnire a preotului şi preotesei singuri, în timp ce luminările sînt stinse şi o mulțime fără număr aşteaptă mîntuirea de la cele ce se petrec între cei doi ?" (Encomion Martyrum). În timpul acestei retrageri se consuma ierogamia, în vremurile mai vechi poate real, mai tîrziu doar simbolic, deoarece preotul era redus înainte de retragere la impotență printr-o băutură specială.

După o vreme, ierofantul apărea strigînd : „Brimo a născut pe Brimos !" Era, probabil, un rit magic, menit să influențeze fertilitatea ogoarelor. Demeter era personificarea gliei hrănitoare a tuturor ființelor vii, dar care rămîne sterilă dacă ploile cerului nu vin s-o fecundeze. De aici legenda şi ritul care concretizează şi pune în scenă acest fenomen al naturii : Zeus, zeul cerului, al ploii şi al altor fenomene meteorologice, se uneşte cu Demeter, zeița gliei.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

„Arunci — spune Vergiliu — atotputernicul zeu al cerului coboară prin ploi fecunde în sînul soției sale vesele şi împreunîndu-se cu vastul ei corp, vivifică semințele ce ea a primit" (Georgica, II). Cînd se practica acest rit la Eleusis, mulțimea striga îndreptîndu-şi ochii în sus : „Plouă !", iar apoi în jos : „Însărcinează-te !" Aşadar, misterele eleusine celebrau şi ierogamia, reînnoind-o mistic, pentru a promova fecunditatea naturii.

Ritualurile implicau deci un simbolism sexual, subordonat unei magii agrare şi funerare, destinat să asigure fertilitatea ogoarelor şi garanția „celeilalte vieți". Legătura dintre liturghia agrară şi cea funerară era mijlocită de glia însăşi, adăpostul seminței şi al morților. Morții erau numiți în Atica demetrieni şi li se puneau semințe de grîu în morminte. Atunci cînd Valentinian I suprimă toate ceremoniile necreştine, poporul se agită, ridicîndu-se hotărît pentru apărarea misterelor din Eleusis, şi îl obligă pe împărat să le autorizeze formal prin decretul din 364. Dar în anul 400, năvălitorii lui Alaric, aţîțați de călugării creştini, distrug sanctuarul din Eleusis.

Un zeu de obîrşie străină, care pătrunde în Grecia la sfîrşitul primei jumătăți a mileniului I î.e.n., este Sabazios. Prima sa patrie e Tracia, unde e adorat de populația balcanică **(8)**. Cînd triburile trace trec Helespontul în Asia Mică, cultul său e introdus si acolo. De aici pătrunde în Grecia, apoi ajunge la Roma în secolul al II-lea î.e.n., de unde, în 139 î.e.n., propagatorii cultului său sînt expulzați. E zeu al vegetației, dătătorul ploii, întemeietorul şi protectorul

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

agriculturii. Aşa cum stăpîneşte natura, el stăpîneşte şi soarta popoarelor şi a oamenilor. Se face văzut de către oameni şi le oferă ajutorul său mai ales în cazuri de boală. Adoratorii se îmibătau în cinstea acestui zeu al vegetației, care devine cu timpul zeu al băuturii făcute „ex ordeo vel frumento" (din orz sau grîu).

Cînd seleucizii stabilesc în Asia mică un mare număr de evrei, are loc un proces de asimilație între Sabazios şi Sabaot al evreilor. Romanii nici nu-l mai disting pe Iovem Sabazios de Iehova Sabaot. Caracterul lui Sabazios e profund modificat în urma acestei asimilații : el devine zeul sfînt [sanctus], căruia i se atribuie puterea de a şterge păcatele prin purificări exercitate de slujitorii cultului său. Ideea nemuririi, idee veche în Tracia, suferă acum influența iudaismului, care, la rîndul său, suferise influențele puternice ale parsismului. Frescele monumentului lui Vincențiu, preot al lui Sabazios, sînt elocvente. Ele o înfățişează pe Viabia, soția lui Vincențiu, condusă după moarte de Mercur în lumea subterană spre tribunalul lui Pluton, apoi introdusă de bonus angelus (îngerul bun) la banchetul preafericiților. Ca şi tracii, sabaziştii îşi închipuiau viața de dincolo asemenea unui festin, cu deosebirea că la ultimii sufletul e primit aici în urma unei judecăți.

Dionysos, una dintre cele mai importante divinități greceşti, dacă nu cea mai importantă, este zeul care reprezintă şi rezumă în sine întreaga viață vegetală a naturii în multiplele sale

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

manifestări ; în mitul său regăsim bucuria renaşterii de primăvară, belşugul viguros al verii, tristețea vestejirii din timpul toamnei şi letargia hibernală. Este zeul care a avut cea mai mare influență asupra civilizației elenice.

După o legendă transmisă şi de Ovidiu (Metamorfoze, X), el se naşte la Teba, rod al legăturii amoroase dintre Semela, fiica lui Cadmos, regele locului, şi Zeus. Se spunea că, deşi muritoare, datorită faptului că purta în pîntec fătul divin, Semela era plină de har ceresc, şi femeile care-i atingeau pîntecul se umpleau şi ele de o părticică din acest har. Soția lui Zeus, Hera, s-a hotărît s-o pedepsească : „Dacă eu sînt marea lunonă, aşa cum sînt numită în rugăciuni, o voi nimici, dacă se cuvine să țin în mînă sceptrul încrustat cu pietre prețioase, dacă sînt regină, soție şi soră a lui Zeus... Vrea să aibă de la Iupiter cinstea de a fi mamă. Atît de mare îi este încrederea în frumusețea ei ! O voi face să se înşele. Să nu fiu eu Saturniana, dacă ea nu va ajunge în apele Styxului, înecată de Iupiter al ei !"

Aşa hotărî Hera şi, după aceste cuvinte, se ridică de pe tron şi, acoperită de un nor auriu, sosi la palatul Semelei. Înainte de a alunga norul, se prefăcu în bătrînă : la tîmplă îşi puse păr alb, îşi brazdă pielea cu încrețituri şi începu să meargă cu trupul încoviat şi cu pas şovăielnic. Cu voce de bătrînă se înfățişă drept Beroe din Epidaur, doica Semelei. Astfel metamorfozată intră în vorbă cu Semela, îndemnînd-o să-i ceară lui Iupiter să dea dovadă de

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

iubirea lui şi să aducă cu el toate semnele măririi sale. „Dă-mi-te aşa cum eşti cînd te îmbrățişează Saturniana, cînd începeți legăturile lui Venus !"

Şi aşa a făcut Semela. I-a cerut lui Iupiter aceste dovezi, după ce mai întîi el jurase că-i va îndeplini orice dorință. Zeus a ascultat-o şi a gemut. „Căci ea îşi exprimase dorința, iar el nu se mai putea dezlega de jurămînt. Aşa că, foarte mîhnit, el se ridică în înaltul cerului şi, făcînd un semn, aduce nori ascultători, cărora le adaugă ploaia şi fulgerele amestecate cu furtună, tunete şi nelipsitul trăznet. Totuşi, pe cît poate caută să le slăbească forțele..." Şi intră în casa Semelei. Dar trupul muritor al Semelei n-a putut suporta văpaia cerească şi a ars prin darurile iubitului ei. Copilul, neajuns încă la termenul naşterii, este smuls din pîntecele mamei sale şi crescut în coapsa tatălui său, unde stă pînă împlineşte vremea naşterii:

„Tatăl său, zămislitorul,
Închizîndu-şi-l în coapsă,
L-a răpit din vîlvătaia
focului fără de moarte
şi-a strigat: Hai Dithyrambos,
fătul meu de două porți,
ca-ntr-un pîntec de femeie
intră-n coapsa-mi bărbătească !" (Euripide, Batantele)

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

De aceea Dionysos se numeşte „de două ori născut", „Dithyrambos" (de două porți) şi „născut din foc". După naşterea a doua e încredințat lui Hermes să-l ducă nimfelor din Nysa, ca să-l crească. Nysa, inițial un loc imaginar, ca şi în legenda Persefonei, un munte acoperit cu tufişuri şi bogat în izvoare, a fost mai tîrziu localizat în diverse părți ale Greciei, după ce fusese mai întîi plasat în Tracia. Dionysos este crescut într-o peşteră. De aici obiceiul ca în timpul iernii femeile să vină sus pe Parnas, unde-şi închipuiau că Dionysos este aşezat în leagăn ca un prunc si ele îl trezesc.

Ajuns la maturitate, Dionysos descoperă via, dar este lovit de nebunie din vrerea Herei. Stăpînit de această boala, rătăceşte de-a lungul Egiptului, Siriei şi Asiei, unde e primit de Cybela, care-l purifică şi-l inițiază în riturile cultului său. Scăpat de nebunie, trece în Tracia, unde este rău primit de Licurg, regele care stăpînea pe țărmul Strimonului.

Dar Licurg e pedepsit cu nebunia, iar țara sa e lovită de sterilitate. Locuitorii, deznădăjduiți, consultă oracolul, care le răspunde că totul se datoreşte mîniei lui Dionysos, care nu poate fi înlăturată decît prin moartea lui Licurg. Ca să-l îmblînzească pe zeu, supuşii îl leagă pe Licurg de patru cai, dîndu-l astfel morții. De aici Dionysos trece în Grecia, unde domneşte succesorul lui Cadmos, şi introduce bacanaliile, zile în care femeile, cuprinse de delir mistic, parcurgeau cîmpiile scoțînd strigăte rituale. Se spune că Penteu, succesorul lui Cadmos, care se opune introducerii

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

bacanaliilor, e sfîşiat de propria sa mamă, Agave, sora Semelei, pe Cytheron, convinsă în nebunia ei exaltată că cel sfîşiat e un taur **(9)**. Apoi Dionysos coboară în Infern să caute umbra mamei sale, Semela, pentru a-i reda viața. Plutarh vorbeşte de o sărbătoare celebrată în Delphi din 8 în 8 ani, ale cărei ceremonii scenice refac scoaterea Semelei din Infern, catagogia (însoțirea) ei. Cei din Lerna povestesc că pe acolo pătrunsese Dionysos în adînoul fără fund, în Infern, după Semek, iar in Trezena se arată locul prin care s-a reîntors din Infern. Şi astfel omeneasca mamă a divinului fiu e încoronată cu nemurire şi cinstire cultică, asemenea legendei creştine despre Măria.

Zeu al vinului şi al inspirației, Dionysos era sărbătorit prin procesiuni tumultoase, în care figurau evocate de măşti, special costumați în piei de animale, geniile pămîntului şi ale fecundității. Obiceiul acesta e o reminiscență primitivă din epocile în care oamenii, pregătindu-se să plece la vînătoare colectivă, se adunau şi dansau împodobiți cu măşti şi piei de animale, în nădejdea că acest ritual le va asigura o vînătoare îmbelşugată. Aceste cortegii vor da mai tîrziu naştere reprezentărilor teatrului, comediei, tragediei şi dramei satirice.

Aşadar, Dionysos este zeul vegetației care moare şi înviază. Licurg şi Penteu par a simboliza iarna, care vine cu zăpadă, ger şi îngheț să nimicească sărbătoarea estivală a naturii. Căci Dionysos se încadrează în numărul zeilor care mor sau dispar vremelnic.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Despre mormîntul lui, legenda spune că s-ar afla lîngă icoana de aur a lui Apolo din Delphi şi ar purta inscripția : „Aici odihneşte Dionysos al Semelei". Moartea sa era celebrată la doi ani o dată, cu prilejul sărbătorii Amalios. Ca zeu care dispare era celebrat în sărbătoarea agrioniilor în Cheronneea, unde femeile simulau căutarea sa, după care se întorcea spunînd că Dionysos a fugit la muze.

Cultul său a cunoscut o foarte mare răspîndire în Grecia, cu toate persecuțiile pe care le întîmpină din partea aristocrației cîrmuitoare. El devine Zeul agriculturii, deşi aristocrații refuză să-l accepte. In istoria Aticii urmează o perioadă tulbure. Tiranii acaparează puterea în cîteva oraşe, iar mai tîrziu şi în Atena. Pentru a atrage păturile populare, ei instaurează cultul oficial al lui Dionysos. Dealtfel două din epitetele sale : «liberatorul» şi «dezlegătorul», care exprimă ideea de libertate şi eliberare, par să fi exprimat, alături de aspirații religioase, şi aspirații sociale.

Cultul zeului persecutat pătrunde în orfism sub numele de Zagreus. Zeus şi Rhea, împreunați sub formă de şerpi, au avut o fiică monstruoasă cu patru ochi şi patru coarne. Metamorfozîndu-se tot în şarpe, Zeus se împreunează şi cu ea, zămislindu-l pe Zagreus, care, ca şi ea, are coarne. Temîndu-se de Hera, Zeus îl dă în paza cureților **(10)** care-l păziseră şi pe el în copilărie. Totuşi, tînărul e surprins de Titanii trimişi de Hera. Zadarnic caută să le scape, transformîndu-se succesiv în leu, cal, şarpe, taur, căci în

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

cele din urmă e ucis de ei, sfîşiat şi mîncat. Zeus îi porunceşte lui Apolo să-i adune membrele şi să le înmormînteze. Acesta-l îngroapă pe Zagreus la Delphi, lîngă trepiedul cultic. Inima, scăpată de Pallas-Atena, o ia Zeus, o înghite şi dă naştere unui al doilea Dionysos, desemnat să împartă gloria suveranității cu tatăl său. Titanii au fost fulgerați de Zeus şi purificați în cenuşă. Din această cenuşă au fost creați apoi oamenii.

Orfismul, născut din cultul lui Dionysos, preia acest mit, răspîndind si dezvoltînd ideile sale esențiale. Dionysos-Zagreus devine expresia principiului vital. Tronează peste Infern şi este uneori conceput ca fiul lui Hades sau ca un alt Hades, dar care împarte si tronul ceresc cu Zeus. E zeul prim-născut, care încă înainte de moarte e predestinat să fie asociat la putere, ceea ce i se întîmplă după înviere. Lupta cu Titanii, moartea şi învierea sa, prefigurează vicisitudinea vieții în natură, în lumea fizică şi cea morală. El este principiul binelui, în timp ce Titanii reprezintă energia distrugătoare a răului. De aceea omul, creat din cenuşa Titanilor hrăniți cu Dionysos-Zagreus, e un amestec de bine şi rău şi trebuie să ispăşească un păcat originar, crima strămoşilor zeicizi, să se elibereze de acest păcat, consacrîndu-se unei vieți ascetice, unei „vieți orfice" prin care să uşureze şi să realizeze eliberarea cerescului din teluric, a elementului dionisiac din cel titanic, a sufletului din corpul pe care orfiştii îl considerau o temniță a lui. În acest sens foloseau jocul de cuvinte soma—sema (trup-mormînt).

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Personajul legendar căruia i se atribuie reformarea dionisianismului şi fundarea orfismului este Orfeu. Acesta trece drept unul dintre cei mai vechi poeți elini, inventatorul hexametrului dactilic, al metrului teologic şi al versului eroic, profet şi faimos aed. Dar, dacă cercetăm miturile sale, el se înfățişează mai curînd ca un vechi zeu al unui cult agrar. Mitul său este unul dintre cele mai obscure şi mai încărcate de simbolism din cîte cunoaşte mitologia elinică. A exercitat oarecare influență asupra formării creştinismului primitiv şi e atestat în iconografia creştină. Miturile îl prezintă ca fiu al lui Oiagros, rege trac, şi al muzei Caliope, cea mai însemnată dintre cele nouă muze. Originar din Tracia, mitografii îl fac rege al locuitorilor acestor regiuni, al bistonilor, al odrizilor, al macedonenilor etc. Cîntă din liră şi chitară, al cărei inventator trece. De numele lui este legată şi creşterea numărului de corzi de la 7 la 9, „din cauza numărului muzelor". Cînta atît de fermecător, încît şi animalele sălbatice îl urmau îmblînzite, iar arborii şi plantele se înclinau către el şi oamenii cei mai răi erau înduioşați.

Participă la expediția argonauților, dar, mai slab ca ceilalți, nu vîsleşte, ci dă cadența vîslaşilor. În timpul unei furtuni îmblînzeşte valurile prin cîntec, aşa cum Isus le va îmblînzi printr-o privire. Mitul său cel mai celebru este coborîrea în Infern de dragul iubitei sale Euridice. Aceasta e o driadă sau fiica lui Apolo, iubită şi logodnică a lui Orfeu. Plimbîndu-se pe țărmul Traciei, e urmărită de păstorul Aristeu, care voia s-o violeze. Vrînd însă să scape de Aristeu, în

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

fuga ei calcă peste un şarpe. Acesta o muşcă şi ea moare.

Orfeu, aflînd nenorocirea, este cuprins de o neostoită durere. Şi, povesteşte Ovidiu (Metamorfoze, X), „după ce a plîns destul în fața cerului, cîntărețul din Rodope, hotărî să înduplece cu rugăminți chiar împărăția umbrelor, a îndrăznit să se coboare pe poarta Tenarului pînă la Styx". Ajuns în Hades, se adresă suveranilor de acolo, Hades şi Persefona : „O, zeități ale lumii subpămîntene în care venim toți cei ce sîntem născuți muritori, îngăduiți, de se poate, să vorbesc adevărul, lăsînd la o parte ocolişurile unei vorbiri meşteşugite. N-am venit aici ca să văd Tartarul cel întunecat, nici să leg monstrul cel cu trei capete şi cu şerpi ca ai Meduzei în jurul gîtului. Soția mea e pricina acestui drum. O viperă călcată i-a trimis veninul în corp şi i-a răpit anii tinereții. Am voit să pot suporta şi nu voi nega că am încercat. Amor a învins. Acest zeu e binecunoscut în lumea celor de sus. Nu ştiu dacă e şi aici, totuşi cred că se găseşte şi aci la locul său şi, dacă nu e mincinoasă vechea poveste cu răpirea, şi pe voi tot dragostea v-a unit. Vă conjur pe aceste locuri pline de groază, pe acest haos imens şi pe tăcerile marii împărății, desfaceți destinele prea repede terminate ale Euridicei. Toți vă sîntem datornici vouă şi, dacă zăbovim puțin în viață, mai curînd sau mai tîrziu spre acelaşi locaş pornim. Aici tindem toți, aceasta este cea din urmă casă şi sub puterea voastră sînt cele mai îndelungate împărății ale neamului omenesc. Şi ea, după ce va ajunge la anii bătrîneții, se va supune legilor voastre. Vă cer să-i dați să se folosească de dreptul ei. Iar dacă

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

destinele refuză această îngăduință pentru soția mea, eu în nici un chip nu vreau să mă mai întorc. Bucurați-vă de moartea amîndurora".

„Pe cînd el spunea aceste cuvinte şi mişca cu degetele coardele lirei după vorbe, sufletele palide (morții — n.n.) îl plîngeau. Tantal nu mai încercă să prindă unde înşelătoare. Roata lui Ixion se opri înmărmurită. Vulturii nu mai sfîşiară ficatul lui Tityos... Se spune că atunci pentru prima dată genele Eumenidelor s-au umezit de lacrimi, învinse de cîntec. Nici regeasca soție, nici regele Infernului nu pot respinge rugămințile". Zeii Infernului îi dau voie Euridicei să revină printre oameni, cu singura condiție ca Orfeu, care va merge în față, să nu-şi întoarcă înapoi privirile. Şi iată-i ajunşi aproape de suprafața pămîntului. „Aici, temîndu-se să n-o piardă şi dornic de a o vedea, întoarse cu dragoste ochii spre ea, dar ea alunecă înapoi. Intinzînd brațele şi căutînd s-o prindă şi să fie prins, nefericitul nu cuprinse decît aerul uşor. Şi acum, murind a doua oară, nu se plînse de loc de soțul său. Căci de ce s-ar fi plîns decît că a fost iubită ? Rosti cuvîntul de ultim bun rămas, care abia mai ajunse la urechile lui şi se rostogoli iarăşi în Infern". Orfeu, nefericit, „şezu totuşi şapte zile trudit pe mal, fără darurile lui Ceres (hrană — n.n.). Hrană îi fură grija, durerea şi lacrimile. Cu jalea în suflet că zeii Brebului sînt cruzi, se întoarse pe înaltul Rodope şi pe Hemonul cel bîntuit de acviloni" **(11)**.

Nemîngîiat de pierderea soției iubite, Orfeu nu mai iubeşte şi nu

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

mai dă atenție nici unei alte femei, ceea ce îi atrage ura înverşunată a femeilor din Tracia, ură ce le va împinge pînă la a-l ucide :

„Iată că tinere de la Ciconi, aiurînde, cu pieptul
Acoperit de-ale fiarelor piei, îl zăresc de pe culmea
Unei nălțimi pe Orfeu, însoțindu-şi cîntarea cu glasul
Strunelor lirei lovite de el. Din femeile acestea
Una, clătindu-şi cosița-n văzduhul uşor, îi şi strigă :
«Iată-l, o ! iată-l pe cel ce ne disprețuieşte !» Cu schiptru-i
Cu măciulie de pin, ea lovi peste gura măiastră
A cîntărețului care părinte-l avea pe Apolon ;
Dar, învelit în frunziş, acel vîrf lasă semn fără rană.
Alta, c-o piatră-narmată, în aer o zvîrle ; în zboru-i
Insă e prinsă de geamănul glas al lui cu al lirei
Şi, ca şi cum s-ar ruga să-i ierte a furiei pornire,
Jos cade ea la picioarele lui. Într-acestea-ndrăzneala
Lor le sporeşte năvala, nimic nu mai stă-n calea lor şi
Numai de vorba Eriniei ascultă ; şi orişice armă
Ce aruncau ar fi fost de cîntarea lui mult îmblînzită ;
Dar a lor chiote mari, berecinticul fluier la gură
încovoiat, darabanele cît şi bătaia din palme,
Urletul lor de bacante acoperă viersul chitarei.
Pietrele-atunci, în sfîrşit, neauzind pe poet, de-al lui sînge
S-au înroşit. Mai întîi, păsărelele nenumărate,
Şerpii şi haita de fiare, de cîntul lui încă vrăjite,

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Cad a lor jertfe ; Menadele smulg lui Orfeu prin aceasta
O mărturie-a triumfului său. Cruntatele mîini, după-aceea,
Către Orfeu şi le-ntorc
El întinde-a lui mîini către ele,
Spune cuvinte ce atuncea fără folos răsunară
De-ntîiaşi dată ; nimic al lui glas nu mai poate să mişte :
Pîngăritoare femei i-au dat lovitura din urmă ;
Prin acea gură, o ! Zeus, ce fuse de stînci ascultată
Şi pricepută de fiare, îşi dă el suflarea-n văzduhuri...
Iar a poetului umbră coboară sub glie ; cunoaşte
Toate-astea locuri ce el mai văzuse odată ; pe cîmpii
Evlavioasele duhuri cătînd, acolo-şi găseşte
Soața, pe Euridice, şi-n brațe cu dor el o strînge.
Ei amîndoi într-un pas se preumblă, ori merge-nainte
Scumpa-i soție, iar el o urmează ca pe o călăuză,
Ori îi ia el înainte. Orfeu poate acum fără teamă
Ochii să-ntoarcă-napoi la-iubita sa Euridice".

In jurul acestui mit s-a format întreaga teologie orfică. De la coborîrea în Infern, Orfeu era socotit a fi dat indicații asupra felului cum se ajunge în țara preafericiților şi cum se pot evita obstacolele, cursele şi piedicile ce amenință sufletul după moarte. De aceea el ajunge a fi socotit reformatorul cultului lui Dionysos şi profetul orfismului. Mai tîrziu, în vremea formării şi dezvoltării creştinismului, acest aed al argonauților, inițiator al misterelor şi profet al orfismului, îşi află loc şi în scenele murale ale

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

catacombelor creştine. Creştinii declarau chiar că Orfeu cu noscuse în Egipt cărțile lui Moise şi că de atunci începuse sa predice monoteismul, că, inspirat de Dumnezeu, întrevăzuse şi predicase, ca şi sibila, „logosul" divin si îl considerau, în consecință, un fel de precursor al lui Hristos. În postura de îmblînzitor al animalelor, el era prefigurarea lui Hristos, atrăgînd sufletele păcătoşilor. În cărțile atribuite lui, credincioşii creştini întîlneau, de asemenea, multe din învățăturile lor favorite, ca : păcatul strămoşesc, necesitatea unei ispăşiri şi purificări, deliciile aleşilor în paradis ş.a.

–

Toate aceste culte sînt o formă evoluată a cultelor divinităților lumii vegetale care mor şi înviază. Ele aduc în plus preocuparea pentru purificarea credinciosului şi unirea lui cu divinitatea, ca şi preocuparea pentru o altă viață. Izvorul lor ține de un trecut îndepărtat, susură în amurgul preistoriei, de unde îşi călătoreşte undele spre a străbate stadiul cultelor zeilor naturii care mor şi înviază, pentru a se pierde apoi, după ce vor străbate meandrele cultelor de mistere, în albia religiei creştine.

Că izvorul lor se află în trecutul îndepărtat o dovedesc acele elemente arhaice care le însoțesc în drumul lor prin milenii. De pildă tatuajul din cultul lui Attis, folosirea travestirilor în animale din cultul mithraic, din cel al lui Sabazios ori Dionysos, folosirea

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

uneltelor rituale din pietre de cremene, cum este cuțitul din cultul lui Zeus Idaios din Creta ori din cel mithraic şi metroac, naturalismul senzual comun misterelor din Eleusis, celor ale lui Sabazios şi Dionysos, aspectele totemice transformate în omo-fagia dionisiacă şi orfică etc.

Trecerea prin stadiul de culte ale divinităților naturii care mor si înviază o demonstrează legătura lor intimă cu vegetația, cu rodnicia ogoarelor şi cu pădurile pe care le patronează. De pildă, Attis este zeul vegetației, care piere sub căldura soarelui ; Demeter şi Core sînt divinități agrare, protectoare ale agriculturii şi ale întregii vegetații. Dacă Demeter ne aminteşte oarecum de zeul hitit care patronează fertilitatea ogoarelor şi, în general, întreaga viață vegetală şi a cărui abdicare din funcții aduce peste lume „vremea nevoii", Core ne aminteşte de zeii sumero-accado-babiloneni care, după coborîrea în Infern, urmează a-şi împărți anul între viața pămîntească si cea subterană. Sabazios şi Dionysos-Zagreus, prin moartea şi învierea lor, sînt zei ai naturii care mor şi înviază. Singurul mai îndepărtat de schema biografică a acestui gen de zei este Mithra, zeu de obîrşie iraniană, care, deşi printre altele apare şi ca zeu al vegetației şi fertilității, nu e menționat nicăieri că moare. Dar nu-i fortuită supoziția că el însuşi e dedublarea taurului care e ucis pentru crearea omenirii, plantelor şi animalelor si care apoi e înălțat la cer de către Ahura-Mazda. Această temă mitică-religioasă are rădăcini străvechi. Ideea că actul creației este legat de sacrificiul voit al unei ființe vii

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

este larg răspîndită în numeroase credințe, în diferite părți ale globului. Astfel, în Indonezia există legenda că o femeie sau o fată se jertfeşte pentru a produce diferite specii de plante alimentare ; în Noua Guinee şi Melanezia, cel despre care se crede că s-a jertfit în acest scop este o ființă masculină, la japonezi este Izanatni, la babiloneni Marduk, la hinduşi Puruşa.

Dar religiile de mistere depăşesc stadiul de culte ale divinităților naturii care mor şi înviază. Ele nu mai sînt deschise tuturor — bărbați şi femei, tineri şi bătrîni —, ci sînt religii închise, la ceremonii şi slujbe fiind primiți doar cei inițiați ; orfismul şi mithraismul, de pildă, nu erau accesibile decît bărbaților, femeile fiind excluse. Intrarea în comunitate implică inițiere, termen care se presupune că vine de la gr. muo, cuvînt care înseamnă a ține gura închisă. Adică, inițiatul era obligat să păstreze secretul asupra celor văzute, asupra riturilor practicate în aceste religii. Dealtfel, de la aceeaşi rădăcină provine atît denumirea de mist (inițiat), cît şi termenul de mister, aplicat acestui gen de religii şi, în sens larg, tuturor riturilor practicate în cadrul lor (începînd cu Tertullian, termenul e înlocuit cu cel de sacrament. Cuvîntul taină, folosit în creştinism pentru desemnarea anumitor rituri efectuate de preoți, este traducerea lui misterion, termen de largă circulație în religiile de mistere ale antichității. Termenul de mister îl întîlnim pentru prima dată la Herodot, în sensul de lucru tainic, misterios, ceremonie religioasă secretă, în acelaşi sens era folosit şi telete, care mai apoi capătă sensul de stare de desăvîrşire obținută prin îndeplinirea riturilor.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Avînd aceeaşi rădăcină cu cuvîntul teletos (moarte, sfîrşit) şi întrucît misterele aveau scopul esențial să pregătească pe mişti pentru viața „viitoare" (de după moarte), la greci s-a format dictonul : ,,a te iniția înseamnă a şti să mori". Şi întrucît la unele dintre aceste religii se folosea o muzică asurzitoare care agită spiritul, aducîndu-l într-o stare neobişnuită, vecină cu beția, fenomen desemnat cu denumirea de orgiasm, termenul de mister, rit, a fost denumit şi orgia, iar orgiasm a dobîndit sensul de celebrare a misterelor.

Inițierile aveau loc în sanctuarul denumit în general telesterion, anactoron, megaron sau în termeni specifici fiecărui cult, mithraeum speleon (mithraiism), metroon (metroacism), eleusinion (misterele Demetrei), şi erau săvîrşite de arhieranist, ierofant, pater patratus, arhigal etc., după ce în prealabil neofiții erau instruiți de mistodoți, mistogogi, miistopoli sau paragogi. Ritul inițierilor cuprindea patru părți :

1) purificarea (caiarsis), incluzînd riturile care însoțesc inițierea : botezurile, spălările rituale, posturile, spovedania ;

2) fuziunea mistică (sistasis) compusă din sacrificii, procesiuni, cîntece, dansuri, care au loc înainte, în timpul sau după mistere, cu un caracter orgiastic. In ultima perioadă se adaugă hemoboliul (în metroadsm şi mithraism) ;

3) inițierea propriu-zisă ;

4) epopteea, termen intraductibil în româneşte, care desemna

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

gradul cel mai înalt de inițiere ; prin ea mistul devenea epopt (văzător) ; inițierea şi epopteea aveau loc în timpul nopții, cei primiți la ele aveau cuvinte de trecere, iar epopții foloseau semne de recunoaştere.

Despre ele spune Apuleius (De magia, 55) : „în Grecia am participat la mai multe inițieri în cele sfinte. Unele semne şi monumente ale lor date mie de către preoți le păstrez cu grijă".

"Religiile de mistere au caracteristic faptul că ele promiteau şi „garantau" omului ajutorul şi mîntuirea atît în această lume, cît şi în „cealaltă".

Astfel Isis era zeița despre care se credea că asigură fericirea credincioşilor săi în „viața de apoi", dar şi în viața pămîntească. Mai mult, credincioşii aveau convingerea că ea putea să le prelungească viața pe pămînt, cum singură declară : „Dacă printr-o credință fierbinte, prin păzirea cu sfințenie a cultului meu şi printr-o nepîngărită castitate îți vei fi cîştigat bunăvoința mea, vei şti că numai eu am puterea să-ți prelungesc viața chiar peste limita hotărîtă de destin" (Apuleius, XI). Ca zeiță a sănătății îi ajuta pe bolnavi, prescriindu-le remedii noaptea în somn. Există inscripții făcute de bolnavi vindecați ; ,,ex ejus monitu" (la sfatul ei) saa „iussu" (prin porunca), ori „imperiis" (prin puterea).

Isis era cea care îi ajuta pe navigatori şi-i apăra de naufragii ;

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

cei care scăpau de la înec credeau că au fost salvați de ea şi se simțeau datori să-i dedice o icoană pentru templul său. Erau pictori care-şi cîştigau existența din pictarea icoanelor ei, ceea ce îl va face pe Iuvenal să spună : „Isis hrăneşte pictorii". Cînd logodnicul sau soțul pleca în călătorie pe mare, logodnica sau soția era datoare să-şi petreacă vremea în rugăciuni la templul lui Isis şi în purificări, ducînd o viață de abstinență. La revenirea fericită a celui plecat, ea (logodnica sau soția) se îmbrăca în haine albe, îngenunchea în templul isiac în fața imaginii zeiței, înconjurată de mulțime, şi de două ori pe zi îi aducea rugi de mulțumire.

Despre Cybela, legendele cultului său spun că îi ajuta mai ales pe cei bolnavi, dar că adesea putea trimite ea însăşi bolile ca pedeapsă, iar apoi să le ridice. O oarecare Ammias „vorbind cuvînt cu păcat" e îmbolnăvită de ea. În special copiii erau puşi sub protecția mamei divine, Cybela. Îi ocrotea pe preoții ei împotriva animalelor sălbatice, îmblînzindu-le în fața lor. Pe Temistocle l-ar fi ajutat, anunțîndu-i în vis uneltirile duşmanilor de a-l asasina : „Un persan numit Epixyes, satrap în Frigia de Sus, a uneltit să-l omoare, după ce pregătise încă de mult nişte pysidieni să-l ucidă, cînd va fi găzduit noaptea în oraşul Leontokefalos. Dar se spune că pe la miezul nopții, cînd Temistocle dormea, mama zeilor, arătîndu-i-se în vis, i-a zis : «Temistocle, fereşte-te de capul leilor ca să nu cazi în gheara unui leu...». Temistocle, cuprins de mare tulburare, s-a rugat zeiței şi, părăsind drumul cel mare, a

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

pornit pe o potecă lăturalnică şi în acest chip a scăpat de leonto-kefali ; dar, fiind încă noapte, şi-a pus cortul în cîmp deschis. Deoarece unul dintre animalele de povară care duceau cortul căzuse în apa unui rîu, sclavii lui Temistocle au întins pînzele cortului să se usuce. Pysidienii, cu pumnalele în mîini, au dat năvală ; cum nu şi-au putut da seama, din pricina luminii Lunii, că este vorba de un cort ud, au socotit că acesta este cortul lui Temistocle şi că-l vor găsi dormind înăuntru. Dar cum s-au apropiat şi au tras de perdeaua de la uşa cortului, străjile le-au căzut în spate şi i-au prins (Plutarh, XXX). Ea salvă mai tîrziu şi pe Commodus de conjurație, ne spune o altă legendă. Iar cînd prefectul Agrippa e însărcinat de Senat să poarte războiul cu perşii, Cybela, sub forma unei femei oarecare, îi apare în vis şi îi spune : „Agrippa, ce-i cu tine ? Te văd în mare frămîntare...". Şi apoi continuă a-i spune că, de va asculta de ea, va învinge. El porneşte încurajat la luptă contra perşilor şi, învingîndu-i, ridică, drept recunoştință, Panteonul, în cinstea Cybelei şi a tuturor divinităților.

Ea e denumită conservatrix (păstrătoarea, mîntuitoatea) ; cuplul Cybela-Attis poartă epitetul tutatores (protectorii), animae mentisqite custodes (păzitori ai inimii şi minții). Cercetătorii sînt surprinşi de numeroase asemenea analogii.

În creştinism se povesteşte, de exemplu, despre Sf. Paraschiva, cum nici unul dintre credincioşi nu-i putea muta moaştele dintr-un loc în altul. Ele deveniseră atît de grele, încît nu mai puteau fi

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

clintite din loc, pînă cînd o fecioară nevinovată vine să le ridice cu uşurință. Or, încă nu apăruse creştinismul cînd despre marea mamă Cybela se povestea că ar fi dovedit în acest fel nevinovăția unei matroane romane. Era în anul 204 î.e.n., cînd betilul ei era adus cu corabia la Roma. Dar să-l ascultăm pe Ovidiu :

„Brațele tari îşi sleiesc cu funia trasă bărbații ;
Nava străină cu greu urcă-n potrivnicul val.
Iarba-i de secetă arsă, uscat a fost mult timp pămîntul;
Talpa corăbiei stă țeapănă-n vad nămolos.
Toți se silesc încercînd fiecare mai mult decît poate
Şi se îndeamnă din glas, brațelor dînd ajutor,
Ea însă stă nemişcată ca ostrovu-n mijlocul mării.
Stau bărbați-nfricoşați de astă minune uimiți.
Claudia Quinta îşi trage spița din dausus bătrînul,
Chipu-i era potrivit neamului ei cel ades.
Neprihănită fiind, lumea n-o credea ; zvonuri nedrepte
O defăimau şi era-nvinuită-n deşert.
Că se gătea şi umbla pieptănată tot altfel, că limba-i
Față de asprii bătrîni sprintenă-i, vină i-au scos.
Cugetul, care se ştie curat de minciunile lumii,
Rîde, dar, gloată sîntem, gata să creadă ce-i rău.
Claudia iese din şirul cinstitelor mame ; îndată
Ia cu palmele ei curate apă din rîu,
Capu-şi stropeşte de trei ori, de trei ori spre cer îşi înalță

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Palmele ; cei ce-o privesc fără de minte o cred.
Îngenunchează, ținîndu-şi ochii pe chipul zeiței;
Pletele pe umeri îi curg ; astfel grăit-a apoi :
«Rodnică tu, născătoare de zei, ascultă-mă, prea buno,
Sub acest legămînt, ruga pe care ți-o fac :
Sînt defăimată ; de tu mă condamni, voi spune că merit :
După zeescu-ți cuvînt, gata-s cu moarte-a plăti.
Dacă nu am nici o vină, viața mea s-o răscumperi
Şi, cinstită, să vii după cinstitele-mi mîini !»
Astfel vorbind, de funie trase uşor (o, minune !)...
Zeea se mişcă din loc şi se ia după ea ; lăudînd-o,
De bucurie la cer strigăte s-au înălțat.
Pînă la cotu-unde Tibru o ia către stînga ajuns-au,
Loc de străbuni botezat tocmai a Tibrului porți" (Tastele, IV).

Dionysos era considerat de asemenea zeu binefăcător, ajutător, mîntuitor. In acest sens era numit „dezlegătorul", „izbăvitorul", „eliberatorul", „mântuitorul", „vindecătorul", „medicul", „desfătarea muritorilor". Însuşi Zeus, ae spun legendele, îmbrătişînd-o pe Semela în clipa în care aceasta îl concepe pe Dionysos, îi prevesteşte viitorul, spunîndu-i iubitei lui terestre : „Fericită eşti tu cea care vei naşte desfătarea zeilor şi a oamenilor ; căci ai conceput un fiu care aduce muritorilor uitarea suferințelor (Nonaus, Dionysiaca, 7, 367). Or, alte personaje reiau această scenă şi în mitologia creştină, oficiind „bunăvestirea".

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Vinul, băutura care îl face pe om să uite frămîntările perisabilului prezent, trece drept un dar al său. Miturile spun despre el că avea un prieten de o rară frumusețe, Ampeles, pe care atît de mult îl îndrăgise, că nu se mai putea lipsi de tovărăşia sa. Dar Ampeles este ucis de o fiară şi Dionysos, îndurerat, cînd vede sîngele țîşnind din rănile îndrăgitului său tovarăş, izbucneşte în plîns şi lacrimile sale se împreună cu sîngele lui Ampeles. Şi îl metamorfozează pe acesta în vița de vie (gr. ampelos, „viță de vie"). Şi astfel „Bachus stăpînul a plîns ca să liniştească lacrimile muritorilor", spune Nonnus (Dionysiaca, 12, 170).

Pretutindeni în Grecia se vorbea despre binefacerile şi minunile sale. Mituri străvechi se reactualizează prin noi superstiții. La Teos „se demonstra" că acesta-i locul său de naştere, deoarece, la solemnitatea celebrării sale, din pămînt ar țîşni un izvor cu vin parfumat. La Ellis, minunea aceasta era ,,confirmată" de martori, iar în Naxos, la 6 ianuarie, ziua lui, din templul său izvora (prin grija preoților săi !) vin. Şi mai impresionante pentru credincioşi erau acele „efemenoi ampeloi" (vițe de o singură zi) care în ziua epifaniei (arătării) sale erau înfățişate ca înflorind şi dînd rod în aceeaşi zi.

Dar cele mai de preț daruri pe care aceste divinități le aduceau credincioşilor, potrivit credinței lor, erau mîntuirea si fericirea într-o altă lume, tot mai distinct imaginată fi tot mai diferită de lumea reala, pămîntească.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

–

Credința că sufletul este imaterial, distinct de corpul pe care după moarte îl părăseşte, spre a rătăci o vreme pînă se pierde în neant sau coboară într-un locaş subteran, este comună tuturor popoarelor şi tuturor religiilor într-o anumită etapă a evoluției lor. Pe plan istoric, geneza ei este legată de epoca constituirii relațiilor sclavagiste, exprimînd esența compensatorie a credințelor religioase în orînduirile bazate pe împilarea socială (economică şi politică) a maselor. Elementele ei au o istorie mai veche, ținînd de străvechi reprezentări despre suflet.

La grecii din perioada lui Homer şi Hesiod, sufletele coborau după moarte în Hades, un fel de împărăție subterană a morților, în genul lui Kur-nu-gi sumerian, Arallu babilonean şi al Şeolului iudaic. Zeul Infernului era considerat Hades, fratele lui Zeus, numit şi Zeus Htonios (=subpămînteanul). Umbre negre îi învăluiau fața, ascunzînd-o de privirile oamenilor, de unde şi numele de Hades (invizibil). Sufletele morților, conduse de Hermes, ajungeau la porțile Infernului, unde erau luate în primire de Hades Polidectes (= ospitalierul), a cărui casă era deschisă pentru oricine si unde fiecare îşi afla locul său. De aceea Hades era numit şi Zagreus, marele vînător, totdeauna sigur de prada sa, păstorul care îşi conduce turma şi cu toiagul o călăuzeşte pe drumul morții.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

În versurile Iliadei, Hades era imaginat sub pămînt, la o mare distanță de suprafața sa. După Odiseea, acest loc era plasat la marginea extremă a Apusului, dincolo de fluviul Okeanos. Dar reprezentarea cea mai populară a Infernului pentru omul antichității a rămas aceea a unui locaş întunecos aflat undeva în adîncurile pămîntului. Cele mai cunoscute sau, mai precis, larg recunoscute „intrări" în Hades, locuri tainice sau izbitoare prin singularitatea lor, erau : capul Tenar, în Laoconia, o crăpătură într-o stîncă, pe unde se spune că Hercule si Psihe pătrunseseră în locaşul munților ; lacul Avern, lîngă Cume, în Italia, pe unde Enea ar fi coborît să-şi afle părintele, pe Anchise. Acest locaş era despărțit de lumea celor vii prin nişte ape care-l înconjurau din toate părțile: Cocytus (geamătul), Pyriplegeton (rîul de foc), Acheron (durerea), Styx (ura), care ocolea de nouă ori Infernul, şi Lethe (uitarea), din care sufletele sorbeau uitarea trecutei vieți. Trecerea lor se făcea cu ajutorul unei luntre conduse de morocănosul barcagiu Caron. Scene pictate pe vasele antice aşezate în morminte înfățişau sufletele în clipa în care ajung pe țărmurile acoperite de trandafiri ale fluviului morții şi se pregătesc să intre în luntrea barcagiului care le conduce în lumea din care nimeni nu mai revine. Această credință explică obiceiul de a pune în mormînt, între dinții celui mort, o monedă ; era prețul trecerii şi urma să fie plătit lui Caron. De asemenea, pentru a îmblînzi Cerberul cel cu trei capete care păzea intrarea în Hades, se puneau lîngă cel mort prăjituri cu miere. In împărăția lor subterană, sufletele duceau o existență ştearsă, la fel ca în

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

credințele orientale. Erau toate la un loc, suferind acelaşi tratament, indiferent dacă aparținuseră unor oameni de seamă sau unor muritori de rînd. E şi explicabil, atunci, de ce Ahile îi spune lui Ulise, cînd coboară în Hades :

„...De moarte
Tu nu-mi vorbi mîngîietor, slăvite !
Mai bine-aş vrea să fiu argat la țară,
La un sărac cu prea puțin-avere,
Decît aici în iad să fiu mai mare..."

Pedepse nu se dădeau decît celor care îi jigniseră în mod direct pe zei ; ceilalți păcătoşi erau scutiți de orice pedeapsă, suferind acelaşi tratament ca şi cei ce duseseră mai înainte o viață virtuoasă. Cine erau cei despre care se spunea că jigniseră pe zei şi ce fapte erau privite ca ofensatoare ? Ne arată Ulise :

„...Şi mai văzui pe fiul
Slăvitei târne, Titios vlăjganul.
El lung de o sută şi cincizeci brățate,
Zăcea pe jos. Doi zgripțori stau alături
Si ciocul şi-nfigeau în măruntaie,
Şi-i tot ciupeau ficatul, dar cu mîna
El nu putea îndepărta pe zgripțori,
Căci vru să siluiască pe soția
Lui Joe, pe Latona...

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Văzui pe Tantal, care în picioare
Stătea în iaz cu unda pînă-n barba
Şi suferea cumplit. Murea de sete,
Dar n-avea ce s-apuce-n pumni să bea,
Căci cum se apleca să bea bătrînul
Pierea-nghiţită apa şi sub dînsul
Uscat şi negru s-arăta pâmîntul.
Deasupra-i atîrnau frumoase ramuri
De pomi înalţi şi încărcaţi de poame,
De peri şi rodii, meri cu mere dalbe,
De dulci smochini şi verzi măslini în floare,
Dar, cum dădea moşneagul să le-ajungă,
Le ridica spre nori deodată vîntul".

Tantal suferea din pricină că-i ospătase pe zei cu membrele fierte ale fiului său Pelops.

„Văzui şi pe Sisif trudind amarnic :
Purta un stei de piatră uriaşă
Cu braţele-amindouă şi spre-o culme
Se opintea din mîini şi din picioare
S-o-mpingă tot la deal, iar cînd sta gata
S-o suie-n vîrf, o straşnică tărie
O da-napoi şi afurisita piatră
Se tot rostogolea pîn-la cîmpie,
El iar de zor şi-o împingea spre culme

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Şi tot curgea sudoarea de pe dînsul
Şi capul lui plutea în prăfărie".

Sisif îşi atrăsese ura zeilor datorită firii sale înclinate spre şiretenie, gata să-i înşele chiar pe ei.

Judecători în Infern, cu rostul de a cîntări faptele bune şi rele ale noilor veniți, spre a-i pedepsi sau răsplăti, nu întîlnim în credințele vechilor greci. E drept că Ulise spune :

„Atunci văzui pe Minos Cel falnic, al lui Joe fiu.
Cu schiptru Leit în aur el şedea pe scaun
Şi judeca pe morți, iar ei în juru-i
Stau în picioare sau şedeau în curtea
Cu poartă largă-a iadului şi-acolo
Căutau s-audă de la el osînda" (Odiseea, XI).

Dar Minos era înfățişat în mituri ca judecînd întîmplări şi fapte săvîrşite în Infern, şi nu cele petrecute în viața pămîntească.

Astfel, ideile de merit şi dreptate nu sînt reprezentate. Nu există, de fapt, nici recompense. Tribunalul lui Minos nu este al unei divinități a Infernului şi nu are sarcina groaznică de a-i judeca pe cei morți. E doar copia unui tribunal omenesc, unde sufletul unui principe continuă să exercite una dintre funcțiile principale ale regalității, funcția judecătorească, la fel cum sufletul vînătorului

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Orion urmăreşte prin Infern fantomele animalelor sălbatice. Nici omuciderea, nici furtul din bunul aproapelui nu-i interesau pe judecătorii din Infern, ci numai ofensele grave aduse zeilor. Numai viața pe pământ era privită ca supusă bucuriei şi suferinței, rezultate din activitatea omului. Pierzînd prin moarte facultatea de a acționa, omul pierdea totodată şi posibilitatea de a suferi şi de a se bucura.

In miturile din vremea lui Platon, întîlnim aici trei judecători : Minos, Eac şi Radamante (Goyias, 79; Apologia, 41), dar nici acum ei nu sînt judecători pentru faptele săvîrşite în viața pământească, ei nu dau sentințe pentru merite sau lipsuri în această viață, ci-şi exercită slujba printre morți şi tranşează problemele lor. Dealtfel, credința într-o răsplată după moarte nu o întîlnim nici mai tîrziu în toate religiile de mistere. Ea lipseşte total în misterele de la Eleusis, ca şi în cele ale lui Attis sau ale lui Dionysos. O aflăm, în schimb, incipientă în osirianism şi isism, în mithraism, în orfism şi apoi în creştinism. Prezența acestei credințe determină apariția, pentru prima dată, a unei morale propriu-zis religioase, care impune nu numai slujitorilor cultului, ci tuturor credincioşilor respectarea unor norme de viață, evitarea anumitor comportamente şi încurajarea altora. Grefată pe preceptele moralei comune, laice, din orînduirea socială dată, această morală religioasă gravitează în jurul credinței într-o viață de dincolo, în care faptele săvîrşite pe pământ trag greu în cumpănă. Cu toată esența şi coloratura religioasă a principiilor acestei valorizări, se dezvoltă o morală a

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

responsabilității. Apare pe acest plan o deosebire care se va accentua treptat în seria religiilor de mistere. Pentru credincioşii lui Attis şi Dionysos sau pentru adepții misterelor eleusine, nu faptele din această viață prezentau importanță, ci pur şi simplu meritul religios de a fi fost inițiat în respectiva religie. Aceasta l-a şi determinat pe Diogene cinicul să spună : „Hoțul Patakion se va bucura după moarte de o mai bună soartă decît Agesilaos şi Epaminonda, fiindcă el a fost inițiat în Eleusis".

Pentru religiile de mistere lumea de „dincolo" era împărțită în două : una pentru neinițiați şi păcătoşi şi alta pentru inițiați şi cuvioşi. Prin inițieri şi rituri, toate păcatele erau considerate şterse. In afară de inițiere nu exista mîntuire, aşa cum în creştinism „extra ecclesia nulla sdus" (în afara bisericii nu există mîntuire). Cei neinițiați şi păcătoşi urmau să locuiască în Tartar, în timp ce inițiații şi cuvioşii erau admişi într-o încăpere din Hades alături de divinitățile Infernului, contînd pe o supraviețuire fericită, aşa cum şi-o doreau. Acest fel de viață începe să fie denumit „beatitudine", iar mortul care se bucura de acest privilegiu era numit „prea fericit".

Cei care au neglijat sau au disprețuit în timpul vieții pămînteşti inițierile n-aveau „soartă egală" dincolo, cum spune Imnul Demetrei; în timp ce inițiaților le era „asigurată" viața veşnică şi erau numiți „de trei ori fericiți" cînd intrau în Hades, celorlalți le revenea doar suferința. În Imnul Demetrei se exaltă fericirea

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

inițiaților după moarte : „Fericit dintre trăitorii de pe pământ cel care a văzut aceste lucruri ! Cel ce n-a cunoscut sfintele orgii şi n-a luat parte la ele nu va avea după moarte aceeaşi soartă în sumbrele locaşuri".

În cercurile orfice, escatologia a luat o mare dezvoltare. Itinerarul sufletelor care părăsesc această lume sub conducerea lui Hermes era prezentat în amănunțime în miturile şi ritualurile orfice, ca şi toate acțiunile ce trebuiau îndeplinite pe parcurs. O judecată severă decidea soarta ulterioară a defunctului. Filozoful necreştin Celsus, care trăieşte în secolul II e.n., le reproşa creştinilor că-i înspăimîntă pe cei simpli cu tablouri înfricoşătoare ale altei lumi, aşa cum se face „în misterele bachice". Poeme speciale (de exemplu Coborîrea în Infern) revelau terorile regatului subteran, unde păcătoşii ispăşesc păcatele prin „pedepse groaznice". Cei vii puteau îndeplini rituri în numele celor morți. În virtutea acestui fapt şi sub influența orfismului, creştinii se vor boteza pentru rudele moarte păgîne spre a le procura avantajele unei învieri fericite.

Cel ce lua parte la ceremoniile orfice şi respecta normele vieții orfice obținea drept răsplată „o soartă mai dulce" în regatul zeilor subterani pe care i-a onorat în viață, „în frumoasa cîmpie care se întinde pe țărmul adîncului Acheron", cum se menționează într-unul din imnurile orfice. Şi aici, chiar în adîncurile Hadesului, soarele revarsă peste ei o lumină vie şi, în boschete de mirt, ei dansează în cîntecul flautului şi intonează imnuri de laudă zeilor din Infern.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Acolo se celebrează „banchetul celor cuvioşi", care se bucură de o beatitudine neîntreruptă. Pindar (Olimp, V, 63), făcîndu-se ecoul acestor credințe orfice, ne spune că faptele rele comise pe pămînt vor fi judecate inexorabil, dar cel care se va fi abținut în trei cicluri ale existenței (ei credeau în metempsihoză) de la faptele oprite de morala orfică va merge în locaşul evlavioşilor. Dar, pînă să ajungă acolo, sufletele mai trec prin anumite încercări, întîi, ele trec prin cîmpia Lethe (uitarea), care se aseamănă unui deşert. Rămîn aici un oarecare timp şi beau în fiecare seară din apa rîului Amelesa (lipsa de grijă). Sînt suflete care beau o cantitate mai mare ; acestea pierd orice aducere-aminte. Ca să poată trece mai departe, fiecare suflet trebuia să spună păzitorilor : „Sînt fiul pămîntului şi al cerului înstelat. Aşadar, neamul meu este ceresc. S-o ştiți şi voi ! Dar setea mă seacă şi mor. Dați-mi repede să beau" !

In mithraism, cînd sufletul părăsea închisoarea trupului, devaşii şi trimişii lui Ahura se luptau pentru el. O judecată decidea dacă e vrednic de paradis. In caz că se dovedea nevrednic, era coborît în abisurile infernale şi supus la chinuri sau, uneori, era chiar pedepsit să intre în trupuri de animale. Cel aflat curat la judecată era transferat în regiunea superioară a stelelor fixe, parcurgînd cele şapte planete, care erau păzite de către un înger al lui Oromazdes. Numai inițiații cunoşteau formulele care trebuiau rostite în fața acestor îngeri pentru a putea fi lăsați să treacă. Pe măsură ce sufletul trecea prin regiunile planetelor, se despuia de

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

patimile pămînteşti ca de nişte haine. Astfel Lunii îi lăsa energia vitală, lui Mercur lăcomia, lui Venus erotismul, lui Iupiter ambiția, iar lui Saturn lenea. Acest itinerar sui-generis prefigurează purgatoriul creştin. Ajuns în al optulea cer, se bucura de o fericire fără limite ; aici aştepta ziua ,,de apoi", cînd, potrivit credinței mithraice, urma învierea generală.

La sabaziaşti exista credința că după moarte sufletul este supus unei judecăți, iar apoi, dacă era aflat „drept", i se îngăduia să ajungă într-un loc al fericirii.

Ideea învierii din morți este legată, în geneza ei, de observarea seminței, care putrezeşte şi apoi reapare la viață sub formă nouă, aceea a răsadului. Această imagine a servit la reprezentarea legăturii dintre moarte şi viață, la unirea acestor fenomene contrare în aceeaşi explicație. Aşa cum vegetației, prin personificare, i se atribuiseră însuşiri omeneşti, tot astfel s-a ajuns să i se atribuie şi omului soarta naturii, adică să se creadă că morții omului îi urmează — ca şi naturii şi zeului ei — o înviere. Termenul de înviere folosit pentru natură şi zeul ei începe să fie folosit şi pentru omenire, în acest sens, nu lipsită de importanță este constatarea că cei vechi foloseau pentru „a învia" termenul de „a se ridica", termen folosit inițial pentru divinitățile care, odată moarte şi coborîte în Infern, pentru a reveni pe pămînt, deci la viață, trebuiau să urce, să se ridice. Moartea nu mai apare astfel ca un sfîrşit definitiv al individului, ca o nimicire absolută, ci ca o

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

reîntoarcere a lui în sînul mamei, ca o reintegrare provizorie. „Sînt fiul pămîntului şi al cerului înstelat", menționa o formulă orfică. în acest sens, morții sînt numiți demetrieni, de la Demetra, pămîntul-mamă, iar mormîntul e considerat camera nupțială a zeiței Persefona.

Ca şi sămînța care, putrezind, revine la viață în plantă (ilustrative în acest sens sînt grădinile lui Adonis şi Osiris), se considera că şi mortul revine la o viață nouă. Un scriitor bisericesc, Ciril al Ierusalimului, folosind această idee larg răspîndită şi frecventată în doctrinele mistice ale antichității, scria : „Se seamănă grîu sau altceva ; sămînța căzută în pămînt moare, putrezeşte, încetează de a fi bună de mîncare. Dar îndată se arată plină de suc şi verde. Căzută sub o aparență simplă, se ridică în stare strălucită. Dar grîul a fost făcut pentru noi, căci grîul şi alte semințe sînt în folosul nostru şi n-au fost făcute pentru ele însele. Astfel, dacă ceea ce a fost creat pentru noi moare, iar apoi inviază, oare noi, cei pentru care au fost create toate, se poate să nu înviem după ce am trecut prin moarte ?" (Chateheze, XVIII, b).

De aici termenul tehnic al religiilor de mistere : nou-născut, renăscut, renaştere, palingenezie. Tocmai de aceea majoritatea probelor inițiatice implicau o moarte rituală, urmată de o înviere sau renaştere. Momentul central al oricărei inițieri era reprezentat de ceremonii care simbolizau moartea neofitului şi revenirea sa la viață. Ritul renaşterii sau al învierii şi simbolurile care le implică

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

arată că novicele a trecut la un nou fel de existență. Acest proces comportă rituri instituite de o ființă supranaturală, de o divinitate sau de un trimis al său şi este considerat de credincioşi ca o operă divină.

Şi aşa curn zeul mîntuitor moare şi înviază, aşa moare şi mistul şi înviază. Cu alte cuvinte, acesta repetă soarta zeului. Moartea simbolică a inițiatului o întîlnim în cel mai vechi cult grecesc de mistere : în cultul lui Zeus Idaios din Creta. La Knossos, în Creta, se arăta mormîntul acestui zeu ; era probabil grota în care s-a dezvoltat cultul său. Era un zeu, inițial al vegetației, a cărui moarte corespundea cu dispariția vegetației, iar învierea lui cu reînvierea naturii. Cultul său consta dintr-o serie de rituri menite să organizeze renaşterea vegetației. Intre riturile de inițiere ale acestor mistere, descrise de Porfir în legătură cu pretinsa inițiere a lui Pitagora, era o purificare preliminară a inițiatului, executată cu o piatră de cremene. In riturile următoare, inițiatul era întins în zorii zilei pe țărmul mării, învelit cu o piele de berbec negru, iar apoi coborît într-o grotă, unde era ținut mai multe zile, timp în care aveau loc diverse ceremonii şi sacrificii. Ritualul simboliza probabil moartea temporară a inițiatului, căci, după ce era scos la lumină, se săvîrşeau alte rituri simbolizînd renaşterea sa.

În isism, după un botez preliminar şi o perioadă de post de zece zile, în care inițiatul primea învățăturile elementare, la ziua prestabilită, odată cu căderea serii, se proceda la o inițiere în

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

aditonul sanctuarului. Ritul simboliza moartea inițiatului, drumul său către Infern şi reîntoarcerea la viață ; în cursul nopții, el îmbrăca douăsprezece haine, una pe ora, corespunzînd celor douăsprezece zone cereşti, şi, în sfîrşit, la capătul zorilor, se înveşmînta în stola **(12)** Soarelui şi astfel înveşmîntat şi transfigurat era condus în mijlocul sanctuarului, unde, ținînd în mîna dreaptă o lumînare, încoronat ou o cunună împletită din frunze de palmier, era venerat de mulțime ca un soare, fiind considerat un renăscut, aşa cum renasc soarele şi Osiris. Iată declarația unuia care a fost inițiat: „Poate tu, cititor curios, mă vei întreba, cu oarecare îngrijorare, ce s-a spus, ce s-a făcut după aceea. Aş spune dacă mi-ar fi permis s-o spun, ai afla dacă ți-ar fi îngăduit să asculți. Dar ar fi o crimă deopotrivă de mare şi pentru urechile şi pentru limba care s-ar face vinovate de o indiscreție şi de o curiozitate atît de îndrăzneață. Totuşi, văzîndu-te chinuit poate de o pioasă dorință, nu te voi lăsa într-o prea lungă aşteptare. Ascultă deci şi crede, căci eu spun adevărul. Am atins hotarele morții, am călcat pragul Proserpinei şi de acolo m-am întors, trecînd prin toate elementele. In mijlocul nopții am văzut soarele strălucind cu o lumină orbitoare, m-am apropiat de zeii Infernului şi de zeii cerului, i-am văzut la față şi i-am adorat de aproape. Iată, ți-am spus lucruri pe care, deşi le-ai auzit, eşti totuşi osîndit să nu le înțelegi... După aceea am serbat fericita zi a renaşterii mele" (Apuleius, Măgarul de aur, XI).

În mithraism, probele numite dochimasii, prin care i se cerea neofitului să sară peste o groapă cu apă avînd ochii legați ca şi

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

mîinile, uciderile simulate şi diferitele scene, uneori chiar înfricoşătoare, şi care erau în număr destul de mare şi durau uneori optzeci de zile, erau menite să simuleze totodată moartea aparentă a candidatului la inițiere. Că aceste dochimasii aveau semnificația unei morți reiese din faptul că imediat urma tauroboliul, botezul mithraic, care conferea mistului calificativul de renatus (renăscut).

În misterele sabaziastice, inițiatul era întins pe pămînt şi mînjit cu noroi. Era tot o moarte simbolică. Noroiul prefigura pămîntul sepulcral. în Norii lui Aristofan, Socrate îi spune lui Strepsiade : „Hai, dezbracă-te !", iar cînd acesta întrebă „De ce ? Am făcut vreun rău ?", Socrate îi răspunde : „Nu, dar obiceiul e să intri gol". E o relatare a procedeului utilizat în mistere, deoarece Scoliastul explică: „Vrea să se dezbrace, cum fac cei ce se inițiază în mistere". Cel mînjit cu noroi stătea în genunchi pînă ce oficiantul îl ridica şi-l punea să pronunțe : „Am scăpat de rău, am aflat mai binele". Această ridicare prefigura renaşterea. Acelaşi rit avea loc şi în orfism, cu singura deosebire că acolo noroiul era înlocuit cu calcar sau cu praf de gips.

În misterele eleusine, mistul era introdus în telesterion şi instalat pe o piele de berbec, suportînd un fel de moarte inițiatică, adică o coborîre simbolică în Infern. Era înspăimîntat cu viziuni lugubre ale morții, iar apoi inundat deodată prin fotagogie (joc de lumini) de o lumină strălucitoare. Era imaginea morții inevitabile şi a vieții

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

glorioase care trebuia sa urmeze.

Probabil că şi în religia marii mame frigiene Cybela, mistul era înmormîntat simbolic într-o groapă, în groapa taurobolierii. După Firmicus Maternus, el era considerat moriturus (care va muri). Acestei morți mistice îi succeda o nouă naştere spirituală (palingenezia). In ritul frigian, inițiații erau hrăniți cu lapte, ca şi cînd erau nou-născuți, sugari. Aceste rituri reactualizau mitul care povestea aventurile, moartea şi învierea unei divinități. Iar mistul repeta moartea şi învierea divinității prin moartea şi renaşterea sa.

Acelaşi simbolism îl are şi botezul creştin. „Deci — spune o epistolă paulinică (Romani, VI, 4) — ne-am îngropat cu el (Hristos — n.n.) în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, aşa să umblăm şi noi întru înnoirea vieții". Botezul creştin are caracterul ceremoniei inițierilor din religiile de mistere. Tocmai de aceea, botezul pruncilor era necunoscut în creştinismul primar. Această taină era acordată doar o dată pe an, în ajunul Paştilor. Cu patruzeci de zile înainte se alcătuia lista celor care urmau să se boteze şi care se pregăteau toată perioada postului. Aspirantul la titlul de creştin, care se dobîndea prin botez, era supus unor probe riguros stabilite : diferite exorcisme, punerea semnului crucii pe frunte, depunerea sării în gură etc. Preotul îi sufla pe față, îi atingea buzele şi urechile cu salivă, îi făcea pe piept şi spate o ungere cu ulei. In ziua celui de-al treilea exorcism i se dădeau candidatului rugăciunile

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

fundamentale : simbolul credinței (Crezul) sau rugăciunea domnească (Tatăl nostru) —, iar apoi, ca şi la Eleusis, în încheierea procesului de inițiere, miştii, bărbați şi femei, dar separați după sex, intrau complet goi în piscine (bazine speciale pentru botez). Şi aşa cum inițiații religiilor de mistere erau asimilați zeului, la fel prin botezul creştin neofiții erau uniți cu Hristos şi asimilați lui : „M-am răstignit împreună cu Hristos şi eu nu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine" sau, cum spune o cîntare bisericească : „Ieri m-am îngropat împreună cu tine, Hristoase, astăzi mă scol împreună cu tine, înviind tu" (Galateni, II, 20).

Înşişi scriitorii creştini ai primelor veacuri numesc botezul, mister. Iată ce spune Clement Alexandrinul : „O, mistere veşnic sacre ! Devin sfînt prin inițiere şi epoptie. Domnul este ierofantul. El a însemnat misterul cu sigiliul său, conducîndu-l către lumină. El repune între mîinile părintelui pe cel care a avut credință şi care-i veşnic sub paza sa. Iată orgiile misterelor noastre, dacă tu vrei. Inițiază-te, şi vei dansa în corul îngerilor, în jurul Dumnezeului necreat, netrecător, singur cu adevărat existent, în timp ce Logosul divin va cînta cu noi sfintele imne" (Protreptikon, XII). Tocmai pentru că acest mister inițiatic al creştinismului, sau taină, cum îl numeşte dogmatica creştină, simboliza moartea şi renaşterea inițiatului a şi fost numit, în acest sens, renaştere, noua naştere, baia renaşterii, libera renaştere a învierii etc.

—

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Deşi îşi păstrează structura agrară, riturile cultelor de mistere nu se mai referă la fecunditatea gliei şi la binele comunității, ci tot mai mult la soarta miştilor în cealaltă viață, în mistere, esențialul constă în a te apropia de divinitate, în a ajunge să te identifici cu ea. Mîntuirea, eliberarea — fireşte iluzorii — de relele acestei vieți vor fi obținute cu atît mai sigur, cu cît uniunea cu divinitatea sau chiar identificarea cu ea vor fi mai complete. Căci riturile misterelor, pe lîngă faptul că aduceau ştergerea „păcatului originar" (în orfism şi creştinism) ori ale păcatelor personale, aduceau cu ele şi acea comunitate, contopire mistică cu divinitatea. Ea se realiza mai cu seamă fie prin intermediul orgiilor, fie prin cel a împărtăşaniei.

În orgii, contopirea mistică cu divinitatea se realiza prin „entuziasm". Conform credințelor celor vechi, zeii, în calitatea lor de duhuri, puteau pătrunde în om, umplîndu-l de o sălbatică nebunie. Această stare putea fi provocată prin diverse mijloace : în Pessinonte, în misterele frigiene ale marii mame prin „aquain-sana" (apa nebună) din rîul Gallos. „Qui bibit înde furit" (cine bea de acolo turbează), se spunea. La provocarea acestei „nebunii sfinte" contribuia în foarte mare măsură şi muzica orientală şi țipetele gloatei, combinate cu dansuri, cu mişcări violente ale capului, cu lovituri de bici peste corp, cu rănirea brațelor cu cuțitele etc. Dealtfel, zgomotul era menit să atragă atenția divinității respective pentru a veni să sălăşluiască în mist.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Această mania (nebunie), cauzată nu de boli omeneşti ci de o inspirație a zeilor, „care ne face să ieşim din ceea ce pare stare naturală" (Platon, Phedra, 265 A), fusese concepută de antichitate drept o teoforie (purtate de zeu). Iar cine „se umplea" de divinitate, îi purta şi numele : inițiatul lui Bacchus (Dionysos) se numea Bakhos ; al lui Sabazios, Sabos ; al lui Attis, Attis ; al Cybelei, Kibibos (se şi îmbrăca în haine femeieşti), aşa cum al lui Hristos se va numi creştin.

Asemenea orgii, menite să provoace „entuziasmul" (îndumnezeirea, în sensul inițial al cuvîntului), se întîlnesc şi în cultul zeiței trace Cotyto, adorată de edoni. In misterele sabaziastice întîlnim dansurile orgiastice executate în sunetul tamburinelor şi al sirinxului cu şapte tuburi şi însoțite de strigăte specifice. Lui Eschine, Demostene îi reproşează că în tumultul procesiunii era „mîndru de a scoate mai bine ca oricare urletul sacru" (Pro corona, 259). Ceremoniile se desfăşurau de cele mai multe ori pe munți în întunericul nopții, la lumina torțelor si în muzici asurzitoare. Basaridele, bacantele lui Sabazios, dansau strigînd asurzitor în costume stranii, bessares, lungi haine confecționate din piele de vulpe, ținînd în mîini şarpele sacru al zeului lor. Atinse de nebunie şi de entuziasm, ajungeau pînă la stări vizionare. Zeul invizibil era socotit prezent prin adoratori sau, cel puțin, se credea că e aproape şi zgomotul îl va face să vină. Atunci se serba prezența sau apariția zeului. Ea alcătuia miezul ceremoniei. Se credea că

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

zeul apărea printre femeile dansatoare, luînd forme de taur ; mimi ascunşi făceau să se simtă prezența zeului, imitînd mugetul taurului. Celebranții, pradă entuziasmului delirant, alergau să se unească cu el, şi începeau să mugească aidoma. Mai mult, participau la esența zeului, sfîşiind un taur şi consumîndu-l crud.

In misterele lui Dionysos se proceda similar. Menadele (furioasele, smintitele) sau bacantele (posedatele lui Bacchus) porneau în horă năvalnică, săreau peste prăpăstii, coborau în goană de pe stînci, cu îmbrăcămintea sfîşiată, cu părul despletit şi răvăşit de vînt, cu chipurile desfigurate. Cînd una, cînd alta se prăbuşeau la pămînt şi se zbăteau în convulsii pe stîncile reci. Ele sfîrtecau cu mîinile trupurile animalelor de sacrificiu şi înghițeau carnea crudă. Iată cum le descrie Euripide :

„S-au repezit cu mîna goală fără fier
Asupra turmelor care păşteau pe plai.
Atunci s-o fi văzut pe una zdrumicînd în brațele-i subțiri o vită ce mugea
Cu ugerele pline.
Altele rupeau Juncile şi pretutindeni azvîrleau,
Copite despicate şi coaste ce ades
Se agățau de crengi de brad, mînjindu-le
Cu sînge crud. Iar taurii neîmblînziți,
Ce-mpung din coarnele mîniei de-obicei,
Se prăbuşeau cu trupurile la pămînt

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Sub mii de mîini de tinere femei ; pe loc
Acestea le jupuiau veşmîntul cărnii lor..." (Bachanlele).

Dealtfel, la toate popoarele, dansul executat noaptea în cîntece de instrumente producea paroxism. La fel, şamanii, prin dans, muzică şi exaltări de tot felul, îşi forțează sufletul să emigreze în lumea duhurilor.

Un alt gen de delir religios era coribantismul. Cel ce era cuprins de acest delir vedea figuri stranii, visa cu ochii deschişi. „Patentibus oculis dormiunt multi homines, quos coribantiare Graeci dicunt" (dorm cu ochii deschişi mulți oameni, despre care grecii zic că coribantiază") spune Plinius (Historia naturalis, XI). Acelaşi menționează pe Aristeas din Proconese, care avea darul de a cădea în extaz prelungit şi despre care se spunea că, atunci cînd sufletul îi era „stăpînit" de divinitate, părăsea trupul şi putea fi văzut apărînd ca un alter ego în locuri îndepărtate. Hermotineos din Clazomene, despre al cărui suflet se spunea că putea să părăsească trupul „timp de numeroşi ani", profetiza în stare de extaz. Despre Euripide din Creta se spune că a stat cu trupul vreme îndelungată în peştera lui Zeus Idaios din Creta, iar cu sufletul aiurea**(13)**. Astfel, credincioşii consideră că sufletul despărțit de corp se bucură de o existență superioară. Opus sufletului care aspiră la eliberare, corpul apărea ca un obstacol de care trebuiau să scape. De aici rezulta credința că sufletul trebuie eliberat din corp şi purificat, precum şi practica

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

ascetismului.

Coribantismul putea fi provocat şi de acțiunea unor factori externi, de strigăte sălbatice, de autorăniri, de sunetele percutante ale chimvalului, timpanului sau flautului.

Alt mijloc de comuniune cu zeul era cel sexual. Aproape în toate misterele domneşte Eros, cu pasiunea sa pentru legătura amoroasă care îl împinge pe mist spre unirea cu divinitatea.

Această unire sexuală se făcea, ca şi în ierogamii, fie prin unirea miştilor cu preoții divinităților respective pe care le reprezentau, fie prin simularea contactului cu organele sexuale ale divinității. In formula de la Eleusis pe care o rostea mistul după inițiere, probabil la cererea ierofantului, se spunea printre altele : „Am scos din cistă îndeplinind (ce trebuie) şi am pus în coşuleț, am luat iarăşi şi am repus in cistă" (Clement din A l e x., Protrept., II, 21). Se arata deci că era vorba de scoaterea din cistă, de folosirea, de punerea în coş şi invers a unor obiecte sacre, probabil reprezentări materiale sau cel puțin simbolice ale divinității principale din cultul eleusinic. Unul dintre aceste obiecte sacre era organul sexual feminin, figură simbolică a fecundității pământului-mamă, pe care inițiatul o scotea din cistă şi o atingea de propriul corp. Era un contact mistic, destinat să producă magic regenerarea sa ca fiu al maicii divine şi să-i confere binefacerile şi avantajele acestei înfieri.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

In misterele lui Sabazios, supremul act sacramental consta din introducerea unui şarpe (simbolul organului genital al zeului) sub hainele iniţiatului, făcîndu-l să alunece sub ele, simbolizînd contactul sexual cu zeul, fapt pentru care Sabazios era numit „zeul de-a lungul sinului", de unde denumirea sa de zeul ipocolp (Arnobius, I, 4). Sensul şi rolul atribuit şarpelui explică cum s-a putut forma legenda zămislirii lui Alexandru cel Mare de către Olimpia, mama sa, în urma împreunării ei cu un şarpe, întrupare a lui Zeus.

In misterele frigiene ale marii mame, conform formulei iniţiatice transmise de scriitorii creştini, destul de asemănătoare celei eleusinice, iniţiatul, probabil după o perioadă de post şi după celebrarea banchetului mistic, intră în „camera nupţială", un loc îngust săpat în stîncă, unde avea loc împreunarea mistică cu marea mamă.

Aceste împreunări simbolizează în mistere o relaţie personală, un fel de prietenie religioasă între zeu şi iniţiat. Era un mijloc de comuniune cu zeul. Urmele lor se proiectează şi în creştinism. Astfel, limbajul epistolelor pauliene e impregnat de acelaşi simbolism atonei cînd se vorbeşte credincioşilor despre Hristos „mire al sufletelor", despre credincioşii creştini logodiţi asemenea fecioarelor caste cu unicul soţ Hristos-Dumnezeu : „Căci vă rîvnesc pe voi cu rîvna lui Dumnezeu, pentru că v-am logodit unui singur bărbat, ca să vă înfăţişez lui Hristos fecioară neprihănită" (II, Corinteni, XI, 2).

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Dar forma cea mai clasică a intrării în comuniune cu zeul era împărtăşania. Consumînd carnea animalului sau o băutură specială (ciceonul) sau pîinea, apa sau vinul în care se considera că este întrupat zeul (în mithraism şi în creştinism), mistul credea că se împărtăşeşte cu trupul şi cu sîngele zeului respectiv, că intră în comuniune directă cu el, îndumnezeindu-se el însuşi.

Aceste împărtăşanii au avut inițial un caracter agrar. Cîmpul şi produsele lui au apărut mentalității primitive ca avînd un principiu care doarme iarna şi reapare primăvara sau moare şi învie. Acest principiu era conceput ca un spirit, spiritul vegetației. Pentru a nu dispărea din natură odată cu folosirea roadelor culese, a grîului secerat etc., el trebuia reîntinerit, reînviorat. În acest sens se sacrifica spiritul cel vechi printr-o jertfă a roadelor, a produselor agricole, mai tîrziu printr-un animal. Victima pierdea astfel o parte din caracterul său agrar, iar spiritul se detaşa de suportul său. Numai studiul comparativ a putut descoperi că taurul şi țapul din cultul dionisiac ori porcul din cel al Demetrei de la Eleusis erau încarnări ale vieții grîului şi viilor.

Treptat rolul victimei revine unei persoane, iar spiritul devine o personalitate care are un nume şi începe să existe în legendă sau mit în afara sacrificiilor. Şi astfel, puțin cîte puțin, viața cîmpurilor devine exterioară şi se individualizează. Jertfa acestui spirit, folosită inițial atît pentru fertilitatea ogoarelor, pentru prosperitatea

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

turmelor, cît şi pentru binele comunității omeneşti, ajunge să fie folosită în mistere numai pentru binele mistului, pentru îndumnezeirea lui.

În dionisism, împărtăşania consta din consumarea taurului care îl repezenta pe zeu. Miştii lui Dionysos Zagreus, în ceremonia comemorării patimilor acestuia, reprezentau succesiv istoria sa dramatică. Ei sfîşiau cu dinții un taur viu, amintind astfel crudul festin al Titanilor, şi scoteau în taina pădurilor strigăte sălbatice. Jertfirea taurului era simbolică şi totuşi plină de realitate, ca şi împărtăşania creştină : comemora patimile lui Zagreus şi în acelaşi timp făcea din zeu hrana credincioşilor.

O altă religie de mistere în care întîlnim împărtăşania este religia lui Mithra. Împărtăşania mithraică era formată din pîine şi apă, cum declară chiar Iustin, scriitor creştin la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al II-lea : „Căci se oferă pîine şi un potir cu apă" (Apologia, I, 66). La împărtăşanie nu aveau drept decît miştii treptelor superioare, denumiți „părtaşii". Acest rit nu era decît evoluția ritului din mazdeism, în care se consumau draoma şi haoma.

Atunci cînd se împărțea pîinea şi apa spre împărtăşire miştilor, se rosteau aceleaşi formule pe care le rosteşte liturghisitorul creştin : „Luați, mîncați, acesta este trupul meu carele se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor !" şi „Beți dintru acesta toți, acesta este

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

sîngele nou al legii celei noi, carele pentru voi şi pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor !" Mărturia aceluiaşi scriitor spune că acestea (pîinea şi apa) se ofereau ,,cu acele formule pe care le ştiți sau le puteți afla" (Apologia, I, 66).

Această împărtăşanie mithraică comemora „cina cea de taină" a lui Mithra, oferită înainte de înălțarea sa la cer în carul de foc al Soarelui. Ea are similitudini evidente cu împărtăşania în creştinism, prin care se comemorează „cina cea de taină" a Mîntuitorului Isus oferită apostolilor înainte de a fi prins, chinuit şi ucis, deci înainte de a se despărți de aceştia. Dar, pe cînd împărtăşania creştină are şi un sens ispăşitor, cea din mithraism avea doar sensul comemorării unei agape divine, fără alte implicații. Oricum, ambele împărtăşanii — şi cea creştină şi cea mithraică — au comun faptul că împărtăşeau neofitului tăria de a combate spiritele răufăcătoare şi, în plus, confereau o „nemurire glorioasă".

În religia marii mame întîlnim de asemenea împărtăşania, efectuată după o perioadă pregătitoare de abstinență şi de post, aşa cum ne arată formula uzitată în momentul comunicării: „Am mîncat din timpan, am băut din chimval, am devenit inițiatul lui Attis". Zelatorii lui Attis ofereau împărtăşania, ca şi în creştinism, sub dublă speță : în timpan ofereau alimentul solid, iar în chimval băutura. Nu mai este vorba de un festin magic, ca în vremurile preistorice cînd se credea că se participă la energiile divine

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

devorînd carnea animalului zeu, şi nu e nici o simplă agapă frățească, ci împărtăşania reprezintă însăşi hrana vieții spirituale şi conține principiul nemuririi şi al mîntuirii. Firmicus Maternus, scriitor bisericesc, găseşte multă asemănare între împărtăşania metroacă şi cea creştină, aflînd cu cale să le pună în comparație şi să declare, fireşte, că cea adevărată e numai împărtăşania creştină : „Veninul unei otrăvi purtătoare de ciumă ai înghițit ; o băutură dătătoare de moarte ai băut în pornirea funestei tale nebunii. Urma de neînlăturat a acestei hrane e moartea ca pedeapsă. Ceea ce te lauzi că ai băut ca dătător de viață te împinge la moarte. Altu-i alimentul care dă mîntuirea şi viața ; caută pîinea lui Hristos, băutura lui Hristos !" (De errore profanarăm religionum, XVII, 8).

Un fel de împărtăşanie se practica şi în misterele Demetrei de la Eleusis şi consta în consumarea ciceonului.

În toate aceste alimente şi băuturi oferite la împărtăşanii se presupunea că însăşi divinitatea este prezentă. Mistul, prin gustarea lor, îşi încorpora zeul şi devenea plin de divinitate. Sub acest aspect, cina creştină se înrudea cu împărtăşaniile din practica de cult a misterelor păgîne. Împărtăşania creştină, alcătuită din pîine şi vin, este menită să provoace credincioşilor o stare extatică numai la gîndul că această hrană este însuşi trupul şi sîngele lui Hristos, aşa cum împărtăşaniile anticilor, datorită ascezei şi posturilor anterioare, dispuneau pe mişti la felurite halucinații şi

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

viziuni, făcîndu-i să creadă că au devenit una cu zeul.

–

Pe lîngă formele de comuniune cu zeul menționate pînă acum (extazul, contactul sexual şi împărtăşania sub diverse forme), practica cultelor religioase ne oferă şi alte rituri şi norme de viață menite să realizeze o unire cît mai eficace cu zeul. Dintre acestea menționăm : botezurile (cu apă sau sînge), spovedaniile, posturile, abstinențele etc.

Apuleius ne vorbeşte despre un botez atunci cînd descrie misterele lui Isis : „Sosind momentul, după cum spunea preotul, ei mă conduse, însoțit de sacrul colegiu, la baia care se afla nu departe de templu, îndată ce am intrat în apă, după datină, marele preot, invocînd bunăvoința divină, mă purifică, stropindu-mă cu apă sfințită" (Măgarul de aur, XI).

În mithraism exista un botez care, ca şi cel creştin, promitea credincioşilor „ispăşirea păcatelor". Acesta se săvîrşea cu apă.

Dar forma superioară a botezului mithraic şi a celui din cultul lui Attis este taurobolіul (sau hemobolіul). În timpul taurobolіului, mistul se afla într-o groapă acoperită cu scînduri ciuruite de găuri. Pe aceste scînduri se junghia taurul, al cărui sînge curgea în groapă peste mist, curățindu-l de păcate. În cazul în care în loc de taur se

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

înjunghia un berbec, atunci operația se numea nu tauroboliu, ci crioboliu. Ambele operații însă purtau denumirea generală de hemoboliu (botez cu sînge). În Apus, tauroboliul face parte mai ales din misterele Cybelei şi ale lui Attis. Prudentius este cel care ne descrie cum se desfăşura un tauroboliu : cu fruntea împodobită cu o coroană de aur şi cu panglici, purtînd o mantie de mătase răsfrîntă pînă la brîu, de la brîu în sus fiind complet gol, cel ce se taurobolia intra în groapa acoperită cu un grătar de lemn. Pe grătar era sacrificat un taur, împodobit cu ghirlande de flori şi cu o roză de aur sclipitoare pe frunte, căruia i se împlînta în grumaz de către tamobol (sacrificator) un cuțit de formă specială, numit hamus. După moartea taurului, tauroboliatul iese din groapă murdar şi plin de sînge în fața mulțimii, care salută în el o ființă nouă. Regenerarea tauroboliatului prin sîngele victimei se numea natalicium (naştere, zi de naştere). Eficacitatea acestei regenerări a tauroboliatului nu dura mai mult de douăzeci de ani.

Botezul se practica şi la misterele din Eleusis, efectuîndu-se în ziua de 19 Boedromion, cînd răsuna chemarea, „La mare mişti!or !", şi se săvîrşea prin scufundare în apa mării. Astfel se credea că se şterg păcatele mişti!or. De identitatea acestor practici cu botezul creştin şi-au dat seama şi scriitorii creştini ai primelor veacuri. Iată ce spune Tertullian : „Neamurile străine de orice înțelegere a lucrurilor spirituale atribuie idolilor lor o putere de aceeaşi eficacitate (ca a lui Dumnezeu — n.n.), dar, apele lor fiind goale, se mint pe ei înşişi. Căci ei se inițiază prin băi la ceremoniile unei

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

oarecare Isis sau ale lui Mithra şi zeii lor înşişi ei cugetă să-i înhațe prin băi. In rest, satele, casele, templele şi oraşe întregi ei le purifică stropindu-le cu apă, pe care o aruncă împrejur. Şi e bine ştiut că la jocurile apoloniene şi la cele eleusiniene ei primesc o aspersiune (stropire cu apă). Şi aceea ei cred că o fac în vederea regenerării lor şi ca sperjururile lor să rămînă nepedepsite" (De baptismo, 5).

In legătură cu ştergerea păcatelor este şi ritul spovedaniei. El poate fi întîlnit şi la popoarele străvechi**(14)**, ca şi în cultul zeiței siriene Atargatis, iar inscripțiile frigiene şi lidiene din secolele II-III e.n. arată că în epoca imperială romană spovedania era practicată în foarte multe locuri. In Samotrace exista chiar un preot special, denumit kos, a cărui singură menire era aceea de duhovnic.

In Evanghelia după Matei e menționată mărturisirea păcatelor odată cu botezul în Iordan : „Şi se botezau de către el (de Ioan Botezătorul — n.n.) în rîul Iordan, mărturisindu-şi păcatele"

Actul confesiunii e pretutindeni o eliberare. La cei vechi el tinde să elibereze omul de răul care l-a lovit. Răul rămîne în el atîta vreme cît păcatul n-a fost mărturisit. De aceea el trebuie expulzat şi mărturisirea este aceea care ajută la aceasta. Mărturisirea păcatelor apare la început însoțită de diverse practici eliminatoare, ca vomitări, abluțiuni etc. Aceste practici dispar în religiile mai evoluate, unde mărturisirea e însoțită doar de remuşcare, de căință lăuntrică. Este cazul cu babilonenii, aşa cum

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

am putut constata mai înainte. Ulterior, în religiile de mistere, şi în special în creştinism, predomină concepția că păcatul aduce cu sine „moartea sufletului", neliniște, frămîntări şi chinuri lăuntrice. Pretutindeni, la toate popoarele, mărturisirea păcatelor (spovedania) rămîne o eliberare, fie că este vorba să elibereze omul de durerile fizice a căror cauză e socotit păcatul, fie de chinul lăuntric provocat tot de păcat.

Aşadar, împărtăşania, botezul şi spovedania, principalele taine ale religiei creştine, se întîlnesc cu mult înainte ca aceasta să-şi fi făcut apariția pe scena istoriei. Părinții şi scriitorii bisericeşti ai primelor secole au fost uimiți de această constatare şi, ca „dreptcredincioşi" ce erau, n-au putut găsi altă „explicație", decît aceea că, Satana, care ştia că Hristos va apărea în lume la „plinirea vremii" şi va introduce în omenire, odată cu noua religie, şi tainele, a căutat să le introducă el mai înainte în celelalte religii, pentru ca astfel creştinismul să apară ca o copie lipsită de originalitate a celorlalte religii de mistere. „Sînt adăugate toate simbolurile religiei păgîne în ordine, încît ne dăm seama că preaticălosul duşman al neamului omenesc a transplantat din aceste simboluri şi sfinte preziceri şi vrednice de adorat ale profeților în pîngăritele crime ale furiei sale" spune Firmicus Maternus (op. cit., XXI, 1), iar Tertullian precizează : „Desigur, sînt imitate chiar şi lucrurile sfinte în misterele idolilor de către diavol, care deturnează adevărul, promite credincioşilor şi adepților săi ispăşirea păcatelor printr-o baie ; şi, dacă îmi aduc bine aminte,

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

Mithra înseamnă acolo în frunte pe oştenii săi, celebrează şi pîinea ablațiunii şi reprezintă şi imaginea învierii" (De Prescriptione, 40). Acelaşi lucru îl afirmă şi Iustin filozoful şi martirul: „...Cum şi în misterele lui Mithra au transmis, imitîndu-le demonii cei răi" (Apologia, I, 66).

În afară de botez, împărtăşanie, spovedanie, mirungere (întîlnită în mithraism), adică în afară de tainele sau de misterele acestor religii, inițiaților li se cerea respectarea anumitor norme de viață mai mult sau mai puțin complicate, diferind de la religie la religie. Cele mai riguroase în acest sens erau orfismul şi mithraismul, cele două religii de mistere în care idealul credinciosului era triumful asupra păcatului şi asupra consecințelor sale. Astfel, orfeoteleştii, participanții la misterele orfice, trebuiau să ducă o viață specială, cunoscută sub numele de „viața orfică" **(15)**. Prin aceasta se intenționa ca orfeotelestul să se elibereze de elementul titanic şi să se întoarcă pur la zeul din care el e o parte, un „mădular", cum va spune apostolul Pavel. Potrivit credinței lor, omul trebuie să se elibereze de corpul în care sufletul, părticică divină din om, se află închis ca puşcăriaşul în celula sa. Creat pentru fericire şi căzut în păcat, „vechiul păcat", prin fărădelegea strămoşilor săi Titanii, omul poate şi trebuie să se elibereze din închisoarea acestei vieți. De remarcat e faptul că, în ciuda acestui pesimism care considera viața pămîntească aidoma unei conval-lis plorationis (vale a plîngerii), aşa cum o va califica mai tîrziu Augustin de Hippona, orfeotelestul n-are voie să se desfacă din

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

legăturile ei prin vreun oarecare gest brutal asupra vieții, căci practic moartea nu dezleagă decît pentru puțin timp sufletul de corp. Viața ascetică, îndeplinirea riturilor orfice şi respectarea normelor „vieții orfice" erau singurele căi care duceau la eliberare. Altfel urma o nouă întrupare **(16)**. La această eliberare, omul e ajutat şi de harul divin, dar trebuia să participe şi el, respectînd preceptele morale şi religioase şi îndeplinind riturile şi practicile religioase. E ceva similar concepției creştine, în care mîntuirea se obține prin conlucrarea harului divin cu fapta credinciosului. Mithraismul recomanda desăvîrşirea morală în vederea scopului final. Spre a ieşi victorioşi din această încercare care este viața, se impuneau miştilor anumite norme morale. Ideea de răsplată şi de pedeapsă în altă lume era în strînsă legătură cu viața dusă pe pămînt. Sufletele care populau locaşul celui preaînalt veneau pe pămînt, unde se întrupau în corpuri omeneşti spre a lupta contra răului. De aceea se predica o morală imperativă. Spiritul era pus mai presus de materia pe care urma s-o învingă cîndva definitiv. Lumina din om era socotită o parte din lumina divină. Viața era concepută ca o luptă neîntreruptă, iar oamenii ca luptători. Mithra, zeul luminii şi conducătorul luptei contra întunericului, era şi zeul adevărului, duşmanul neîmpăcat al minciunii, izvorul dreptății, păzitorul sfințeniei jurămintelor, conducătorul şi călăuzitorul oamenilor luminii, care sînt luptători alături de el în bătălia contra întunericului şi a forțelor acestuia. In această luptă, credinciosul era ajutat de Mithra, care nu era niciodată invocat în deşert. De la credincios se cerea iubire de adevăr, sinceritate, bărbăție,

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

sfințenia vieții, iubire frățească, asceză. Binele nu rezidă numai în renunțare, în apatie, în stăpînirea de sine, ci şi în acțiuni. Lupta dintre bine şi rău se repercuta în conştiința şi în inima omului.

De asemenea, şi în eleusinism existau o serie de precepte morale care opreau, de pildă, omuciderea şi predicau, pentru prima dată în Europa, iubirea mamei şi a copilului, în sanctuarul de la Eleusis, probabil în vestibul, erau săpate în piatră trei precepte, pe care le va fi dat Triptolem (P o r p h i r, De abstinentia, IV, 22).

În plus, credinciosul oricărei religii de mistere era obligat să îndeplinească anumite exerciții ascetice : să postească, să se abțină de la relațiile sexuale, să se roage, să cinstească pe zei. Postul joacă mare rol în religiile orientale şi greceşti, în isism existau posturi îndelungate, iar unele mîncăruri erau interzise permanent.

Dacă în celelalte religii întîlnim posturi care durau numai o anumită perioadă înaintea ceremoniilor religioase sau a sărbătorilor, în orfism el era permanent şi sever. Astfel se cerea renunțarea definitivă la alimentarea cu carne, cu ouă, fasole sau peşte. În misterele lui Attis şi ale Cybelei erau două feluri de posturi : unele mai uşoare, în care erau interzise numai anumite mîncăruri, ca peştele, usturoiul, semințele, merele, curmalele, carnea de porc, unele păsări şi, probabil, pîinea şi postul religios al săptămînii sfinte din martie.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

În misterele Demetrei din Eleusis, postul dura numai cîte o zi şi lua sfîrşit la răsăritul stelelor (sidera visa). Miştilor eleusini le erau interzise în posturile de o zi peştele, zburătoarele, fasolea şi merele. La romani, în cultul Demetrei, postul avea loc doar la „sacrum aniversarium Cereris" (aniversarea sacră a lui Ceres) şi la sărbătoarea numită tocmai pentru aceasta „jejunium Cereris" (postul lui Ceres).

E nesigur dacă în mithraism existau posturi. Mărturii despre ele întîlnim tîrziu, ca de pildă în comentariul lui Nonnus la cuvîntările lui Grigore de Nazians. întrucît Tertullian ne spune că mithraismul ,,habet et continentes" (are şi călugări asceți), putem conchide că postul era apreciat. Dealtfel, chiar dacă în Nonnus mărturia e tardivă, nu înseamnă că practica postului e introdusă tîrziu în mithraism.

Drept necurată trecea şi viața sexuală, care după concepția morală a teologilor misterelor, tîra sufletul în sfera animal-trupescului şi împiedica extazul, deci îndumnezeirea. De aceea, neofiților Demetrei şi Isidei li se impunea abținerea de la ea o perioadă de 9-10 zile înaintea unor sărbători religioase, iar miştii lui Attis, într-o perioadă mai veche, se castrau. De multe ori zeițele Cybele şi Ceres erau luate drept martore la jurăminte, pentru a se sublinia castitatea fecioarelor credincioase lor **(17)**. In religia Cybelei existau anumite preotese, melisele (albine), care nu se căsătoreau niciciînd. Despre Ceres-Demetra, care cerea

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

adeptelor sale continență, avem mărturia lui Iuvenal, care la aceasta se referă cînd ritmează :

„Vrednice sînt prea puține brațele să şi le-ntindă
Şi-nchinîndu-se lui Ceres cingătoarea să-i cuprindă" (Satire, VI).

În misterele lui Isis, de asemenea, abstinența sexuală era impusă un anumit număr de zile înaintea datei celebrării sărbătorii ei principale. Credincioasele care nu respectau această poruncă mergeau la templul zeiței şi se spovedeau preotului, care se ruga apoi spre a li se şterge păcatul. Ne-o spune tot Iuvenal :

„Cinstea cea mai naltă o are preotul cu creştet ras,
Care ride-n sine însuşi cum mulțimea proastă vine
în credința ei neroadă lui Anubis să se-nchine.
Şi se roagă pentru cele care-au săvîrşit păcat
Şi în zilele oprite din plăceri s-au înfruptat" (Satire, VI).

Dar acest precept n-a fost totdeauna şi prea mult respectat. In altarul Isidei din Roma s-a mers pînă acolo, încît însuşi preotul a mijlocit adulterul unei matroane romane, Paula, cu cavalerul afemeiat Mundus, şi aceasta în numele zeului Anubius. Plătit de cavaler, preotul i-a spus matroanei că Anubius însuşi i-ar fi poruncit în vis s-o înştiințeze că vrea să-şi petreacă noaptea în sanctuarul zeiței spre a o iubi. Superstițioasă, matroana a ascultat. Iar noaptea, în locul lui Anubius, a iubit-o cavalerul. Cum însă ea l-a

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

recunoscut şi a destăinuit soţului totul, Senatul, încunoştinţat, l-a răstignit pe preot, a distrus statuia Isidei, aruncînd-o în Tibru, iar pe cavaler l-a exilat (I osif Flaviu, Antiqititates Judaicae, XVIII, 4).

–

Treptat vechile religii de mistere decad şi îşi pierd influenţa asupra maselor largi. Perioada de declin economic şi social-politic al Imperiului roman augmentează şi particularizează acest proces. Diverse încercări oficiale de întemeiere a unor culte elaborate lucid în cabinetele imperiale, în cadrul unor planuri politice de anvergură, menite să redea, dacă nu vechea splendoare a imperiului, cel puţin stabilitatea lui de odinioară, s-au dovedit neputincioase. Pe acest fond general de criză, deosebit de acută nu numai pe plan politic sau social-economic, ci şi pe plan ideologic-religios, se constituie religia creştină. Masele de sclavi şi de năpăstuiţi aşteptau o soluţie salvatoare. Vechile religii de mistere, cu exclusivismul lor religios, social şi naţional, pierdeau tot mai mult din influenţă şi răspîndire. Vechea făgăduinţă a unei împărăţii a fericirii continua să atragă ca un magnet uriaş inimile celor apăsaţi de nevoi şi cutremuraţi de nemulţumiri. Religii şi credinţe ivite în diferite regiuni ale lumii romane sau orientale apăreau brusc şi dispăreau la fel de repede, profeţi şi preoţi ai unor culte noi acţionau permanent asupra unor mase uriaşe de sclavi şi de asupriţi, agitînd pretutindeni spiritele. In acest climat ideologic dominat de frămîntări religioase va debuta şi viitoarea

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

religie „universală", creştinismul.

Convulsiile ideologice-religioase atingeau în mai mică măsură aristocrația romană şi reprezentanții intelectualității. Detaşarea sceptică de aspirația vană spre o lume a dreptății şi a fericirii generale caracterizează, în mare, starea lor de spirit.

---

(1) Emascularea e un rit magic ; se credea că astfel se fortifică forțele naturii. De aceea zeiței i se consacrau părțile ciuntite ale preoților săi Şi pentru ca puterea lor magică să influențeze direct pământul, erau îngropate.

(2) Emascularea e un rit magic ; se credea că astfel se fortifică forțele naturii. De aceea zeiței i se consacrau părțile ciuntite ale preoților săi Şi pentru ca puterea lor magică să influențeze direct pământul, erau îngropate.

E u s e b i u, III; Augustin, De civiMe Dei, VII, 25.

(3) Mică piatră neagră care o reprezintă pe puternica zeiță. Adusă de la Pessinonte, din Frigia, a fost primită cu mare respect la Roma şi instalată în templul Victoriei de pe muntele Palatin. Introducerea în Imperiul roman a cultului mamei zeilor şi, odată cu el şi a cultului tînărului ei amant, Attis, a fost înlesnită de recolta deosebit de bună din acel an şi de victoria militară asupra lui Hanibal.

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

(4) Ausonia — denumire poetică a Italiei ; Ausonii — denumire a reprezentanților stăpînirii romane.

(5) Apuleius îi numeşte „acei ticăloşi care cutreieră tîrgurile şi oraşele cîntînd din chimvale şi tamburine şi purtînd pe zeița siriană pe care o silesc să cerşească în folosul lor" (Metamorfoze, VIII).

(6) Iustin Martirul, de pildă, considera că demonii, ascultînd cuvintele Inspirate ale profeților, ar fi descoperit intențiile divine şi le-ar fi dezvăluit şi devansat printr-o serie de imitații profane şi blasfematorii. Printre aceste travestiri păgîne ale adevărului creştin el enumera moartea, învierea şi înălțarea lui Dionysos, naşterea persanului dintr-o fecioară ş.a. (cf. Apo-Jogia, I, 54).

(7) Ea dărui oamenilor cerealele şi zarzavaturile, cu excepția fasolei, şi-i învăță agricultura. Din trupul unei femei din Isthmos, sfîşiată de alte femei fiindcă nu voia să trădeze misterele încredințate ei de Demeter, scoate albinele. Melissa (albina) era numele preotesei sale.

(8) Macrobiu (3aturna.Ha, I, 18, 11) consemnează următoarele: „Ştim că şi în Thracia Soarele şi Liber sînt socotiți ca aceeaşi divinitate. Ei îl numesc Sebadius şi-i închină un cult magnific, după cum ne informează Alexander. Pe colina Zilmissus se înalță în cinstea aceluiaşi zeu un templu rotund, avînd acoperişul deschis în

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

partea de mijloc. Forma rotundă a templului sugerează forma acestui astru ; şi prin vîrful acoperişului lumina străbate ca să se vadă că Soarele luminează toate, revărsîndu-şi razele din înaltul cerului, iar cînd răsare el, toate pot fi cuprinse cu privirea".

(9) în urmă, văzînd că-şi sfîşie propriul fiu, Agave e prinsă de durere amarnică şi izbucneşte în tînguiri. în drama sacră Hristos pătimind, atribuită greşit lui Grigore de Nazians, autorul necunoscut împrumută pe larg tînguirile Agavei din Bacantele lui Euripide, pentru a compune plîngerile Fecioarei Măria la mormîntul lui Isus.

(10) Populație străveche din Creta, care l-ar fi ocrotit pe Zeus, în copilăria sa, ferindu-l de Cronos, pe muntele Ida.

(11) Un mit asemănător întîlnim la japonezi. Zeița Izanami, mama zeilor, naşte ultima dată pe zeul focului, care-i arde matricea, şi ea moare, coborînd sub pămînt. Soțul, zeul Izanagi, porneşte în căutarea ei, sub pămînt în întuneric. O întîlneşte, îi propune să o reia. Ea îl roagă s-o aştepte la poarta palatului subteran, fără a aprinde însă vreo lumină. Dar el îşi pierde răbdarea, aprinde un dinte al pieptenului său şi intră în palat. La lumina pîlpîitoare a flăcării o vede pe Izanami pe cale de a se descompune şi înfricoşat, fuge. Femeia moartă îl urmăreşte, el iese repede pe aceeaşi deschizătură prin care pătrunsese şi trînteşte o stîncă deasupra, îşi vorbesc pentru ultima dată din cele două părți

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

ale stîncii. Izanami coboară pentru totdeauna în regatul subteran, devenind zeița morților.

(12) Veşmînt al preoților Isidei. Ornament de forma unei fîşii lungi, purtat azi de preoții catolici în timpul slujbei religioase.

(13) După legenda lui se constituie în creştinism „legenda celor şapte ui din Efes", care stau adormiți într-o peşteră peste 200 de ani.

(14) Păcatul care este obiectul spovedaniei la cei vechi este aproape exclusiv cel sexual ; spovedania e practicată mai ales de femei. In special naşterea grea a femeii e atribuită relațiilor ilicite avute de aceasta în afara căsniciei. Mărturisirea păcatului făcută în asemenea împrejurări, adeseori foarte amănunțit, are menirea să elibereze femeia de suferințe, uşurîndu-i naşterea.

(15) Viata orfică (Platon, De legibus, 6, 782 C), denumită şi „viața sfîntă" îşi avea prescripțiile sale, denumite „purificări", scrise sub formă de versuri (Platon, Republica, 364, d).

(16) Conform credinței orficilor în metemsomatoză (reîntruparea sufletului după moarte), sufletul decedatului, nepurificat în decursul existenței terestre, era închis într-un nou trup de om sau animal. Un suflet nepurificat în decursul mai multor vieți putea să fie supus mai multor întrupări. Ciclul acesta de întrupări purta

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org

denumirea de „ciclul naşterii" sau, în termeni latini „rota jati et generationis" (roata sorții şi a naşterii). De acest ciclu era legată palingenezia, „restabilirea" (presupusa renaştere a sufletului după moarte). Termenul de apocatastază, ca şi sensul său dogmatic, este utilizat de Origene, teolog creştin din sec. al II-lea e.n., predicînd că Dumnezeu, în marea sa iubire, va restabili întreaga omenire, ba, mai mult, acelaşi lucru îl va face şi cu diavolii. Biserica a condamnat această învățătură a lui Origene ca neavînd temeiuri scripturistice.

(17) Matroanele romane din secolele II—III aveau un adevărat cult al castității pentru Ceres, care, după Tertulian, e vrednic de a fi imitat de văduvele creştine (De castitate, 12, 2 ; Ad uxorem, I, 6, 4). Tot el apreciază elogiativ „voluntara despărțire" de căsătorie a preotesei Demeter-Ceres (De monogamta, 17, 3).

Copyright Societatea Gebeleizis
www.gebeleizis.org